

TÄNAPÄEV

NR 11-12

1 9 3 9

DETSEMBER

AEG LENDAB

kiiremini kui kunagi varem! Sündmused ajavad üksteist taga.

Kõiki sündmusi
valgustab „UUS EESTI“ kiirelt ja usal-
datavalt

TELLIGE „UUS EESTI“ 1940. AASTAKS.

Iga perekonnaliige leiab „Uus Eestist“ igapäev väärtuslikku lugemist.
Sisukale ajalehele lisaks häid raamatuid müüme „Uus Eesti“ tellijatele soodustatud
hinnaga. TELLIMISHINNAD on endised, nimelt: esimene veerandaasta kr. 5.—
ja edasi iga kuu kr. 1.50 või 5 senti üksiknumber.

„UUS EESTI“ ON IGA TÕSISE EESTLASE AJALEHT

TARTU LINNAPANK

Tartus, Raekojas

Telefonid 22-32 ja 31-32

Võtab raha hoiule jooksvale arvele, kindla tähtaja peale
ja kuude viisi * Annab laenusid * Ostab ja müüb
väärtpabereid * Müüb Riigi Klassiloterii pileteid *
Toimetab kõiki pangaooperatsioone * Korrespondendid
kõigis kodumaa linnades ja rahvarikkamates kohtades maal

* Saadaval hoiukarbid *

TÄNAPÄEV

NR. 11–12

1939

V AASTAKÄIK

E. Laaman: Teine Puunia sõda

B. Linde: Balkanil hakkab selguma

Toimetus: Tänapäev

Ajalehed: Kroonikat

Sic: Erasmus Rotterdamist

A. T-aa: Sõda öös ja jääs

L. K.: Balti saksluse missioonist

J. Jans: Kodusõdadest — Maailmasõjani

Azorin: Esimene ime

Rutt: Vangladirektori tervitus

L. K.: Esimesed tantsukursused

J. Barbarus: Surmahirm

H. Allikas: Rahvalauliku autobiograafia

A. Saareste: Võõrsile ja koju

AH-a: Epitaaf A. Mohrfeldt-Mäevälja haual

M.: Teated tulevad tuppa

-iklus: Kodumaatute ideed „pühast Venemaast“

Gori: Lahkujad ja Laskekunst

J. Paulson, Riimimäe: Epigramme

E. Kook: Jõuluõhtu patuste kirikus

R. Parve, E. Nukk: Epigramme

A. Mäerist: Vajatakse mätreid

R. Parve: Epitaaf

L. Mõtus: Tagasivaade

J. Vain: Peavari on inimesele tarvilik

R. Parve: Järelhüüd rahupidustustele

J. Pert: Uusi „Kalevipoja“ illustratsioone

Cerbera: Kiri Tallinnast

J. Kärner: Prohvetlik?

J, T-ste: Uusi raamatuid

Lahingutes kuulsaks saanud Tolvajärvi Soomes

Teine Puunia sõda

ON PÖÖRDUNUD TAGASI Homerose päevad, kus kogu Kreeka maailm sõdis 10 aastat ühe ilusa, kuid kergemeelse naise pärast.

Mis on öieti reaalselt Danzigi suveräniteedis ja koridori teeriba eksterritoriaalsuses, mille pärast puhkes teine Euroopa sõda?

Ajalugu kubiseb paradoksides ja ootamatus-test. Hitleri „Mein Kampf“ jutlustab liitu Inglismaaga, et purustada Venemaa. Tõelikkuses sõlmis Hitler „inimsoo vaenlasega nr. 1“ — Moskva enamlusega mittekallaletungi-lepingu, et sõdida elu ja surma peale Inglismaa vastu.

Juba Locarno lepinguis 1926 olid Inglis- ja Prantsusmaa nõustunud Poola õhtupiiride revideerimisega, välja tingides ainult, et see revideerimine sündigu rahulikult teel. Ja nüüd on just need Poola õhtupiirid, mille pärast nad sõda alustasid, — asi, millest nad veel kolmveerand aastat tagasi undki poleks näinud, sest siis oli Poola alles üks Saksamaa väheseid sõpru ja Tšehhoslovakkia kaastükeldajaid.

1938. a. suvel nägin Prahast sokoli pidustustel Väikese Entente'i vendlus-vaimustust, lõuna-slaavlaste juubeldavaid vastuvõtte Vaclavi platsil slaavi marsside helinail, lõpmatuid rivisid Hussi samba all Benešist mööda marssimas, kuulsin vana Vichham Steadi indigneeritud sõnu. Siis võis mõelda: Kui teine Euroopa sõda veel peaks puhkema, siis puhkeb ta küll Tšehhoslovakkia pärast.

Poolakad olid ainukesed slaavlaste, kes sellelt slaavi ühtluse pidustuselt olid ära jäänud. Nad olid juba mõnda aega „teisel pool barrikaadi“.

Ja nüüd? Tšehhoslovakkia anti heaga ära, tänades taevast, et rahu on päästetud. Aga see „teisel pool barrikaadi“ — selle eest pole nüüd ükski heitlus liiga raske. Mispärast?

Millest see algas?

Kui lähemalt vaadelda viimaseid sündmusi, siis peab tunnistama: Danzig ja koridor on ainult pretekstiks. Sõja otsene põhjus on — Tšehhoslovakkia vallutamine.

Tõepoolest — seda tõendavad juba kolme päeva sündmused:

15. märts 1939 — Hacha kapituleerub Berliinis, Saksa väed okupeerivad Praha.

16. märts — Saksamaa võtab ka Slovakkia oma protektsiooni alla.

17. märts — Chamberlain peab Birmingham'is kõnet: Müncheneri poliitika on otsas. Igale Saksamaa katsele valitseda maailma vägivalla abil paneb Inglismaa vastu kõige oma jõuga.

Seega oli öieti kõik öeldud. Mis augusti lõpul ja septembri algul järgnes, see oli ainult selle otsuse teostamine.

Litvinovi luigelaul

Siis hakkasid sündmused lahti rulluma.

18. märtsil pani Venemaa ette, et agressioonile vastupanust huvitatud suurriikide esindajad kutsutaks konverentsile. See oli Litvinovi luigelaul. Nii kaugele ei tahtnud Inglismaa siis end veel angažeerida. Ta vastas 21. märtsil ettepanekuga avaldada Prantsuse, Vene, Poola ja Briti poolt deklaratsioon, et abi antakse igähele, kes langeb agressiooni ohvriks.

Algavad kõnelemised Venega. Briti minister Hudson saab 23. märtsil Litvinoviga kokku. Kuid asi ei taha edeneda. 3. mail lahkub Litvinov väliskomissari kohalt. Litvinovi juhtsõna oli olnud, et „rahu on jagamatu“. Tema lahkumise puhul oletatakse, et nüüd Nõukogude Venemaa muudab oma välispoliitikat.

Uued ihad

21. märtsil saab Saksa Leedult Meemelimaa nii kähku, et seal keegi ei jõua piuksatadagi. Nädal hiljem avaneb aga tõsisem konflikt. Saksa välisameti häälekandja hoiatab 28. märtsil Poolat selle saksavastase hoiaku tagajärgede eest. Umbes selle aja paiku olevat Hitler teinud Poolale ettepaneku pikendada mittekallaletungi-lepingut Poolaga, kui see nõustub Danzigi liitumisega Saksamaa külge ja annab Saksamaale eksterritoriaalse teeriba läbi koridori, — umbes samasuguse, millist ta varem oli nõudnud Tšehhoslovakkialt. Poola ei olevat selle ettepanekuga nõustunud.

Kolm päeva hiljem, 31. märtsil teatas Chamberlain parlamendis, et kui Poola iseseisvust ähvardatakse, saab Inglismaa teda aitama kogu oma jõuga.

Kui Itaalia hiljem Albaania vallutas (7. aprillil), teatati samasugustest Briti tagatistest Kreekale ja Rumeeniale. 12. mail sõlmis Inglismaa Türgiga koguni vastastikuse abiandmise lepingu.

Seega oli otsustatud küsimus, mille üle inglaste seas mõnda aega vaieldud: kas Saksa edasitungi puhul kagusse kaitsta Indiat Vahemere ida- ja kagu- või kirdekallastel ja Mustamere õhtukaldal. Uute kohustuste enda peale võtmisega sai Inglismaal möödapäasmatuks ka üldväeteenistuse sisse-seadmine (27. aprill).

Vahekohtunik Ameerikast

Nähes, et Euroopa asjad lähevad palavaks, katsub Ameerika president Roosevelt rahu sobitada. Ta paneb (16. aprillil) Hitlerile ja Mussolinile ette deklareerida, et nad 10 aastat kellelegi kallale ei tungi. Mussolini oli märtsi lõpul rääkinud, et Euroopa vajab pikka rahu. Kuid Roosevelti ettepanek lükatakse ägedalt tagasi. Sellel on siiski ka tegelikke tulemusi. Hitler ütleb riigipäeva kõnes üles Inglis-Saksa merelepingu ja (28. aprillil) mittekallaletungi-lepingu Poolaga, pakub

aga mittekallaletungi-lepinguid rea väkeriikidele, keda Roosewelt oma läkituses nimetanud. Neist põhjariigid peale Taani loobuvad, Eesti ja Läti aga sõlmivad Saksaga 7. juunil mittekallaletungi-lepingud.

Roosewelt tahab selle peale muuta Ameerika neutraliteediseadust nii, et Ameerika saaks müüa relvi riigile, kes kallaletungi ohvriks langenud. Kuid isolatsioonistid hääletavad kongressil (1. juulil) tema ettepaneku maha.

Wisla rinne ärkab

Juuni lõpust tuleb juba sõnumeid sõjalistest ettevalmistustest Danzigis. Augusti algul lähevad seal tolli-kokkupõrked juba teravamaks. 11.—13. augustil kohtab krahv Ciano Saksamaa juhtidega. Selle järele hakkab saksa ajakirjandus nõudma juba kogu koridori tagasivõtmist.

Varsti selle järele algab kliimaks: 21. augustil teatatakse, et Saksa ja Vene vahel on sõlmitud mittekallaletungi leping. 23. augustil kirjutatakse see Moskvas alla. Poola on seega ida poolt isoleeritud, kuigi lepingul on ka Saksale kahjulikke tulemusi: Jaapan langeb antikominterni lepingust välja ja Hispaania ning Ungari jäävad erapooletuks.

Juba enne seda marsivad Saksa väed Slovakkiasse. Poola vastab sellele üldmobilisatsiooniga. Rahu ripub niidikesse otsas. Viimased vaheltsobituse katsed: Rooseweltilt, Belgia kuningalt, paavstilt, Hollandi kuningannalt. Tegelikke tulemusi on ainult vaheltsobitustel, mis tulevad Chamberlain'ilt ja Mussolinilt.

20. augustil saadetakse Berliini Briti noot, kus pannakse ette otseselt läbi rääkida Poolaga ja lubatakse edasi rääkida ka Inglise-Saksa suhete korraldamise üle. Hitler võtab ettepaneku vastu, tingimusega, et Poola täisvoliline emissar ilmuks Berliini 24 tunni jooksul (29. august). Poolakad, meenutades Schuschnigi ja Hacha väljakutsumist, loobuvad ultimaatumit täitmast. Hitler määrab ametisse kaitsenõukogu Göringi eesistumisel diktaatorlikkude volitustega.

Keskööl vastu 31. augusti loeb Ribbentrop Briti saadikule ette Saksa 16 nõudmist Poolale. Saadik palub neist ärakirja, kuid Ribbentrop vastab, et on juba liiga hilja, sest Poola pole oma

emissari Berliini saatnud. Järgmisel päeval kell 8 p. l. teatatakse siiski tingimused Poola Berliini saadikule, kes aga ei saa enam Varssaviga ühendust. Paar tundi hiljem avaldatakse 16 nõudmist Saksa raadios, lisandusega, et Poola pole neid vastu võtnud. 1. septembri hommikul alustab Saksamaa sõda.

Miks Inglise- ja Prantsusmaa hilinesid?

Viimase vaheltsobituse katse teeb Mussolini: ta paneb ette kutsuda kokku 5 riigi konverents Poola-Saksa tüli lahendamiseks. See lükkab Prantsuse ja Inglise sõttaastumise edasi kolme päeva võrra, kuigi juba 31. augustil üldmobilisatsioon teostatakse Briti laevastikus ja järgmisel päeval Briti ja Prantsuse maavägedes. 2. septembril selletab Inglise valitsus, et võtab osa 5 riigi konverentsist ainult tingimusel, kui Saksa väed tõmmatakse tagasi Poola territooriumilt. Samal ajal laiendatakse sundväeteenistus 18.—41. aastani.

3. septembri hommikul esitab Inglise-Saksa maale vägede tagasitõmbamise nõude ultimatiivselt ja kui see vastamata jääb, katkevad kell 11 diplomaatilised suhted. Kuus tundi hiljem toimub seesama ka Prantsusmaaga. Poola-Saksa sõda on muutunud Euroopa sõjaks.

Chamberlain otsustas

Kunstis öeldakse tähtsam olevat mitte „mis“, vaid „kuidas“. Nii on see ka kõrges poliitikas. Inglismaa ei olnud Poola piire garanteerinud, vaid ainult tema iseseisvust. Tagatisest hoolimata oleksid võinud Danzigi ja koridori küsimused kauplemise alla tulla. Mis asja katki viis, oli Saksa preliminaarne ultimaatum: 24 tunni sees ilmugu Berliini Poola täisvoliline emissar.

Seda luges Poola endale alandavaks, Chamberlain'ile aga tuletas see meelde Hacha väljakutsumist Berliini. Ja kuna Chamberlain oli „Müncheni isa“, millest ta nii palju oli lootnud, oli tema reaktsioon seda tugevam. Saksa ajalehtedel oli vististi õigus öeldes, et ta siis talitas „ab irato“. Seda teadsid muidugi ka poolakad ja sellest nende meelekindlus.

Rahvaste elus on nagu inimesegi elus: kõige saatuslikumail hetkil otsustab ikka enam tunne kui mõistus.

Ed. Laaman

Balkanil hakkab selguma

Nõukogude Venemaa ja Bulgaaria vahel kestnud läbirääkimised on kahtlemata jõudnud leplikkudele tulemustele, mis võimaldavad venelastele asutada ka Bulgaarias oma lennuväe-baase ja toetuspunkte. Selline suund Bulgaaria välispoliitikas, mis seni oli baseerunud Nõukogude Liidu mittetunnustamisel ja splendid isolation'il teistest Balkani riikidest, oli küllalt üllatuslik Bulgaaria lähematele naabritele, kelle kõigiga Bulgaarial on veel maailmasõja-aastailt arveid õiendada. Saades nähta-

vasti julgustust väljastpoolt, esitaski Bulgaaria oma maa-alalised nõudmised Rumeeniale, kellele kostjana oleks vist järgnenud Jugoslaavia.

Nõukogude Vene sõbralik sissetung Bulgaariasse on aga teised Balkani riigid õige rahutuks muutnud. Kõigepealt Itaalia, kes end Albaania vallutamise järgi loeb teatava õigusegagi samuti Balkani riigiks. Ei ole huvitusetä märkida tõsiasi, et Roomas praegu demonstreeritakse Soome poolehoidu. Jätame lahtiseks küsimuse, kas see poole-

hoid Soomele on ulatanud juba lennukite Soome saatmiseni, nagu teatasid sellest mõned välismaised telegraafi-agentuurid, kellede sellekohased teated aga ümber lükati — saksa ja soome agentuuride poolt. Üks on aga kindel: olles liidus Saksamaaga, peavad Itaalia raadiojaamad oma vana liitlase Saksamaa värske sõbra Nõukogude Vene vastaseid kõnesid. Selle põhjust aga tuleb Balkanilt otsida, mille jagamise kohta Nõukogude Venel ja Itaalia veel ei näi olevat sellist kokkulepet, nagu oli Nõukogude Venel ja Saksamaal Poola jagamise suhtes.

Balkani endine haigemees Türgi kuulub nüüd vaid oma saapa ninaga Balkanile, on aga praegu ise parima tervise juures: Kemal Atatürk on oma maa ja rahva terveks arstinud ja kadunu järglastel valitsuse tüüri näikse olevat õnnelikum käsi kui oli Pilsudski järglastel. Türgi ja Nõukogude Vene vahel valitsesid aastaid vägagi sõbralikud suhted. Neid häid suhteid kutsuti Moskvasse kinnitama Türgi praegune välisminister, kes umbes kuu aegsel vene pealinnas viibimisel omandas õige põhjaliku ülevaate Nõukogude Vene pealinna kunstikogudest ja teatritest. Mingit abistamispakti Moskvast Vene ja Türgi vahel aga ei sõlmitud ja Ankara jõudes deklareeriti Türgis, et neil on soodsad kokkulepped Inglis- ja Prantsusmaaga; samal ajal tekkisid kuuldused Türgi vägede koondamisest Kaukaasia piirile.

Kõikide huvide maa

Nii moodustab Türgi selge kõne juba teatava lähtekoha, millega välise hädaohu puhul ka teised Balkani riigid võiksid liituda. Oma välispoliitiliselt orientatsioonilt seisavad Türgile kõige ligemal kreeklased, kes aga sõjaväeliselt türklastega võrreldavakki ei ole. Aga viimasel ajal näikse Türgi seisukohale ka märksa ligemale olevat astunud Rumeenia, kellega Saksamaa kaua ja kaua püüdis uut kaubalepingut sõlmida. Rumeenial on rohkesti vilja ja veel rohkem õlisid. Mõlemaid vajab aga Saksamaa. Rumeenia õlitööstused aga kuuluvad väliskapitalile, peamiselt inglaste omale. Muidugi ei seisa praegusel sõjaajal inglise huvides, et Rumeenia õlid ja viili Saksamaale rändaks. Kuuldavasti ongi rumeenlased oma vilja ja õlitagavarad, — viimased isegi ette, — maha müünud, kuid ostjale ei näi suuremat muretki valmistavat, kui ta oma kaupa praegustes oludes kätte ei saa, kuna talle näikse tähtsam olevat, et Saksamaa seda endale ei saaks. Rikas ostja võib enesele ju selistki löbu lubada ja ega Rumeenia üks selline õnnelik müüja ei ole.

Aga õnneliku müüja Rumeenia riiklik asend on küllaltki hädaohustatud, kuna idas on Nõukogude Venega Bessaraabia küsimus uuesti üles kerkinud ja seda samal ajal, kui läänes on õlijanuline Saksamaa midagi sepitsemas.

Rumeenia on viidanud oma 2,5 miljonilisele armeele. Arvult on Rumeenia armee ju päris aukartust tekitavalt suur, aga kas ta oma tubliduselt

praegu parem on kui Maailmasõja aastail, on muidugi raske oletada. Kui aga Rumeenia armee, mis on soomlaste omast viis korda suurem, ulatuks oma sõjaväeliselt tubliduselt soomlaste sõjaväeni, oleks see küllalt kardetav rusikas Balkani põhjapoolsel tiival.

Jugoslaavias on praegu päris vaikseks jäänud. Praegusel valitsusel on õnnestunud sisetülisid enam-vähem lepitada: serblased, kroaadid ja sloveenid tahavad ühte hoidudes oma kolme hõimu ühist riiki välistest hädaohtudest eemale viia, sest tšehhide ja slovakkide ning poolakate ja tšehhide vastastikune enesetapp näib Jugoslaavias õpetlikult olevat mõjunud. Jugoslaavial on küll tülikäsimusi Ungari ja Bulgaariaga, kes mõlemad pole veel kaugele loobunud oma territoriaalseist nõudmistest, aga need küsimused pole praegu just väga akuutsed, kuna Bulgaaria näikse esimeses järjekorras tahtvat arveid õiendada kahelt poolt atakeeritava Rumeeniaga ja Ungaril on praegu küllalt tegemist Saksamaa armust saadud Slovakkia maa-alade maareformi ja muudegi küsimuste piiritleva lahendamisega.

Mis juhtub homme?

Kui nüüd Türgi on juba võtnud kindla seisukoha ja temale läänes sekundeerib Kreeka ning põhjapoolsel Balkanil on ka Rumeenia seisukoht selgumas, siis ei jää ka Jugoslaavial palju mahti järelemõtlemiseks küsimuse üle kuhupoole juba parkümmend aastat on kuulunud ta sümpaatiad ja poolehoid, eriti siis, kui ka Itaalia on jõudnud selgusele: 1) kuhu poole kaldub lääne sõjarindel ülekaal ja 2) et on kätte jõudnud aeg loobuda neutraliteedist ja asuda oma kasude sõjaväelisele kaitsele.

Kas Rooma demonstratsioonid Soome kasuks on Itaalia välispoliitilise suuna muutmise esimesteks tunnusteks või jälle lihtsalt kaugele Põhjala väikerahvale oma poolehoiutunnete avaldused, eriti peale veelgi väiksema Albaania vallutamist, — muidugi ka vaid poolehoiust selle mägismaa rahva vastu, — millist poolehoiulist väljendust mõnel maal hästi usta ei tahetud, — selles saame meie kahtlemata vastuse, ja juba siis, kui saabuvad kliimaatilistelt soodsamad sõdimisajad. Milline see vastus lõplikul kujul on, eks seda näita meile juba lähem tulevik.

Bernhard Linde

Tänapäev

lõpetab käesoleva numbriga oma 1939. aastakäigu.

Käies läbi „tuule ja vee“ on meid tabanud sellel möödunud aastal jälle ootamatu seisak, mille tõttu lõpetame ühe numbriga puudujäämisega. Loodame, et lugupeetud ja lahked lugejad mõistavad meie olukorda ja jäävad „Tänapäevale“ truuks ka järgnevatel aastatel ning pikendavad oma tellimise järgnevak 1940. aastaks.

Viis aastakäiku eluteed on „Tänapäeval“ selja taga. Seetõttu ei ole meil ka vajadust oma lugejatele selgitama hakata neid sihte ja püüdeid, millede eest meie ajakiri on võitluses seisnud. Need on teadlikule lugejale nähtavad selletagi. Veel tagantjärele sirvides möödunud aastakäike aastatest 1935—1939 võib näha nendes möödunud „sõjajärgsete aastate“ närvilist õhkkonda ja lugeda juba esimesest numbrist meie alalist hoiatust ida ning lääne sireenide eest, mis meie ühiskonda ehale tulema tikuvad. Oma rada käia, kuldset keskteed leida, äärmiste parem- ja vasakpoolsete paradiisikuulutajate vastu jutlustada — see on olnud „Tänapäeva“ siht. Ning nii ongi nendest viiest aastakäigust näha meie uus-aja otsingute keerduuli, tervet meie viimasaegse kultuur- ja ühiskondliku ning majandusliku elu läbilõiget.

Avaldame järgmises „Tänapäeva“ numbris oma viie aastakäigu kaastööliste nimed: sealt võib siis selgesti märgata, et säärast nimestikku on suuteline vaevalt ükski teine eesti ajakiri või ajaleht meile vastu seadma. Ilma selle nimestikutagi on aga selge, et „Tänapäev“ on olnud vaba foorum suure osa meie silmapaistvate inimeste koondumiseks, samuti küsimuste koondamiseks, tulipunkti võtmiseks, mis meie rahva elus on tähtsad. Tahame selle tõenduseks avaldada järgnevates numbrites ka väikese katkete kokkuvõtte eelmiste aastate kirjutistest, et näidata, kui aktuaalne ja koguni ennustuslik on olnud „Tänapäev“. Aga kavatseme veel sedagi, et avaldame katked huvitavatest kirjadest, mida oleme saanud oma lugejatelt ja millede mõndagi trükkimiseks leidub. Ning ootame neid kirju lugejatelt edaspidigi.

Need on sõnad meie lugejatele. Aga tahame pöörduda veel kaugemale, uute inimeste poole, et kutsuda neid oma ajakirja ringi. Toetama „Tänapäeva“ ettevõtet, kaasa võitlema head võitlust meie rahva parema tuleviku nimel ja uue homse eest. See ühendab meid kõiki.

Head uut aastat!

Toimetus

1940. aastaks

Tellige endale „TÄNAPÄEV“

Raskel ja keerulisel ajal tahab „TÄNAPÄEV“ jätkata oma senist suunda, pannes erilist rõhku sisu elavuse ja mitmekesisuse tõstmisele. Kavatseme sisse seada leheküljed mitmesugustele eriküsimustele (majandus, kunst, teater, kino, noored jne.). Algame järgneva romaani avaldamist

Tellimishinda ei ole tõstetud

Tellimishind aastas kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90

Tellida saab postkontoritest, raamatukauplustest, meie esindajailt, posti jooksva arvega (22-32) ja postmarkides.

Toimetus ja talitus Tartu, Kastani 38, tel. 34-29

Kroonikat

Kindral J. Laidoner sõitis Moskvasse. Berliinis arvestatakse Türgi-Vene kokkupõrke võimalusi. N. Liit lükas Rahvasteliidu kutse tagasi. N. Liit pole sõjahahekorras Soomega ning ei pea Helsingi valitsust enam Soome valitsuseks. Praegu käsil Soome abistamine relvastatud jõududega. Molotov keeldus Rootsi vaheltsõitusest läbirääkimisteks. Pvl. 6. dets.

Aururull

Vene aururull veereb Soomes... N. Liidu väed tahavad võita tankide, lennukite ja suure sõdurite massiga. Venelased tahavad lõigata ära Põhja-Soome Lõuna-Soomest. Soomel pool miljonit sõdurit. N. Liit kuulutas Soome vastu blokaadi. Pvl. 8. dets.

Esimene Eesti laev

Tundmatu allveelaev hävitas Eesti auriku. Soome lahe lõunaosas uputati suurtükitelega Sergio ja Co aurik „Kassari“. 40 suurtükikuuli süütule laevale. 20 minutit kestnud halastamatu tulistamine. Kaks päästepaati purustati. Hoiatuseta kallaletung. Reisijatelaev „Estonia“ viidi Meemelisse. Pvl. 11. ja 12. dets.

Kindral J. Laidoneri tunniajaline läbirääkimine J. Staliniga, läbirääkimise juures viibisid Molotov ja Vorošilov. Oõsel lahkus ülemjuhataja Moskvas.

Ägedad võitlused Soome kitsaimal kohal.

Pvl. 13. dets.

Prof. J. Kõpp — uus piiskop.

N. Vene väed löikamas Soome „Herilase pihta“. Venelastel 30-kordne arvuline ülekaal.

Jaht Saksa taskulahingulaevale. Merelahing Lõuna-Atlandil. Saksa taskulahingulaev „Admiral Graf Spee“ põgenes vigastatuna Montevideo sadamasse.

Briti saatis Soomele lennukeid. Rahvasteliit tegi otsuse: N. Liit sunnitakse lahkuma Rahvasteliidust.

Pvl. 15. dets.

Soome sõja suurim lahing. Soomlased võtsid tagasi Salla. Tolvajärvil hävitatud kaks Vene rügementi. Venelased 117 km sügavuselt Soome pinnal. Soome maksis Ameerikale võlga. Saksa-Vene kõigutamatu ja suur sõprus. Pvl. 16. dets.

Ülemjuhataja tuli Venest

Eestile ei ole N. Liidu poolt esitatud mingeid nõudmisi. N. Liidu juhid avaldasid soovi, et meie kõvendaksime jõudumõõda oma riigikaitset. Selleks võime N. Liidult saada materjaalset abi. Kindral J. Laidoneri kõne raadios, mis lükkab ümber kõik rahvusvahelised ja kohalikud kõmujutud.

Irooniline naer Moskvas. N. Liidu „eemaldamise“ otsus Genfis osutuvat häbituseks ta autorile.

Pvl. 17. dets.

Taskulahingulaev

Taskulahingulaev uputas enese. „Admiral Graf Spee“ ei suutnud end päästa. Inglased olid toonud kohale üleolevad jõud. „Admiral Scheer“ ruttas appi, aga nähtavasti ei jõudnud.

Lätist lahkus 47.810 sakslast.

Venelaste rünnakud tugevate jõududega. Kannaksel ründasid venelased 50 tanki toetusel. Soomlased loovutasid Petsamos Salmijärvi. Venelaste rünnak 100 tanki toetusel tundrus. Soomlased hävitasid laupäeval 30 tanki.

Pvl. 18. dets.

Laeva riismed Naissaare rannal. Meri uhtus randa ka kolme meremehe laibad.

Briti-Jaapani leppimine?

Saksa ristleja lasti põhja. Hukutajaks Inglise allveelaev „Ursula“. Pvl. 19. dets.

Venelaste laul

Venelaste laul kostab Norra piirile. Soome rakendab võitlusse tähtsaid reserve. Soome saab sõjamaterjali Inglismaalt. Petsamos 30 kraadi külma.

„Spee“ kapten surmas enese. Hävitatud 45 Saksa allveelaeva. Pvl. 21. dets.

„Völk. Beobachter“ eitab väikeriikide absoluutset vabadust

„Völkischer Beobachter“ käsitab kolmapäevases juhtkirjas küsimust, kas üldse olevat täielist väikeriikide vabadust. Olevat endastmõistetav, et väiksemad riigid ja rahvad toetuvad oma suurematele naabritele, vähemalt majanduslikult. Kuna maakeral on suur hulk geopoliitiliselt erinevaid ruume, olevat mõistlik korraldus neis ruumides rahu paratamatuks eeltingimuseks. Selle kogemuse õiguse klassiliseks näiteks jäävat alatiseks Böömi- ja Määrimaa... Postim. 21. dets.

Saksa kulturomavalitsuse tegevus lõpetatakse.

Rasked võitlused Karjalas. Venelased ründasid kogu päeva jooksul. Rünnakud lõõdi tagasi. Soomlaste kätte langenud palju sõjamaterjali.

Pvl. 22. dets.

Raudteekatastroof Saksas. Kahe kiirrongi kokkupõrge. 77 surnut ja 120 haavatut.

Uus raudteekatastroof Saksamaal. Surma sai 30 ja haavata 40 reisijat. Pvl. 23. ja 24. dets.

1000 tanki

Miks N. Liidu vägede edasitung on pikaldane. „Mannerheimi-liin“ on võrdne „Siegfried-liinile“.

1000 tanki rünnak „Mannerheimi-liinile“. N. Liidu otsustav katse Soome kaitseliinist läbimurdmiseks olevat Soome teateil ebaõnnestunud. Punaarmee kaotas seejuures 250 tanki. Kuulujutt N. Liidu dreadnoughti uputamisest. Punaarmee taganeb Petsamo koridoris.

Pvl. 24. dets.

Soome väed N. Liidu maa-alal. Soomlased jätkasid pealetungi. Suomussalmi ja Salmijärvi võeti tagasi. Hulk suurtükke, soomusautosid, kuulipildujaid ja muud materjali sõjasaagiks. Palju lennukeid alla tulistatud ja mehi vangi võetud. Viiburi suurtükiteule all.

Pommitati Vaindlo saart.

Esimene Austraalia väekontingent saabus Inglismaale. Postim. 28. dets.

Erasmus Rotterdamist

Erapooletus

Lindekvisti ajaloost loeme: „Ta hoidis end kõigest usulistest ja erakondade võitlustest eemale, mis juba tema ajal algasid. Ta pidas Lutheri mõtteid küll õigeks, aga nende eest võitlema astuda ta ei raatsinud. Põhjuseks ütles ta, et kõigile inimestele ei ole küllalt julgust antud kannatajaks hakata; kardan, et minagi, kui minuga katset oleks tehtud, Püha Peetruse moodi oleks rääkinud.“

Muuseas sama Erasmus-Rotterdamist kirjutas ka raamatu „Halpuse ülistus“.

Sic

Helsingi raudteejaama hoone

Sõda öös ja jääs

PRAEGUNE VENE-SOOME SÕDA on kandunud ka kaugele põhja, kus nüüd südatalvel valitseb pilkane pimedus, kõva pakane ja suured tuisud. See on nn. arktiline Soome, mida elusoonena läbib 521 km pikune autotee, mis algab Rovaniemist ja lõpeb Jäämere ääres Liinahamari sadamas. See on ainuke jäävaba sadam Soomes. Sügav Liinahamari laht on nagu loodud sadamaks ka seetõttu, et ta ümberringi on piiratud kõrgete kaljumägedega ehk tunduritega (Siebruoaiivi, Neitiniementunturi ja Valkeakiventunturi), mis kaitsevad teda ulgumere tuulte eest. Seda sadamat oli soomlasil kavatsus ühendada muu Soomega Rovaniemi kaudu raudteega, kuid sõda tõmbas sellest kriipsu läbi.

Kuidas seal kaugel arktises sõditakse, selle kohta puuduvad lähemad teated, sest mõlema poole staabid on nende andmisega väga kitsid. Seda põhjustab see, et sõda pimedas arktises praeguste moodsate sõjamasinatega on õieti esmakordne, mistõttu kumbki pool hoiab oma kogemusi ja saavutusi saladuses, et vastane ei saaks neid kasutada.

Milliste raskustega seal tuleb tegemist teha, sellest saab umbkaudse ettekujutuse, kui vaadelda pisut lähemalt sealseid looduslikke olusid.

Kõigepealt takistab tegevust pimedus. Jäämeri arktilise Soome kallastel on Golfi hoovuse tõttu küll alaliselt jäävaba, kuid sealsamas Jäämere kaldal kõrgeil tundureil valendab paiguti igavene lumi, millist ei jõua sulatada ka see suvine päike, mis paistab küll üle paari kuu ilma loojumata. Praegu aga valitseb sealses pimeduses pakane, mis kõigub 30—40 kraadi vahel, ulatudes aga ka 50-ne kraadini. Ka tavalisi ilmateateid ei anta praegu sellest rajoonist, et vaenlane ei saaks neid kasutada.

Lisaks pakasele on seal veel lund ja suured tuisud. Mainitagu, et näiteks polaarse autotee äärde Inari järve rajoonis on ehitatud kuni 10 m kõrgused lumevärvad ja et talvel nende alla kogunenud lumehanged ei sula paiguti kogu suve kestel. Hoolimata suurtest tuiskudest, hoidsid soomlased siiski selle autotee kogu talve lahti. Ainult 1938. a. alul, kui olid äärmiselt suured tuisud ja lumesajud, mis panid ajutiselt igasuguse liiklemise

seisma Helsingiski, siis seisis liikumine 3 päeva ka Rovaniemi-Liinahamari vahel. Töötasid ainult lumesahad. Väljaspool teid on sealseil kaljumägedel liikumine mehhaaniliste vahenditega peaaegu võimatu — eriti talvel. Seal võivad ronida ja liigelda ainult osavad suusasportlased, kes tunnevad maastikku ja kauase harjumuse tõttu oskavad orienteeruda ka pimeduses.

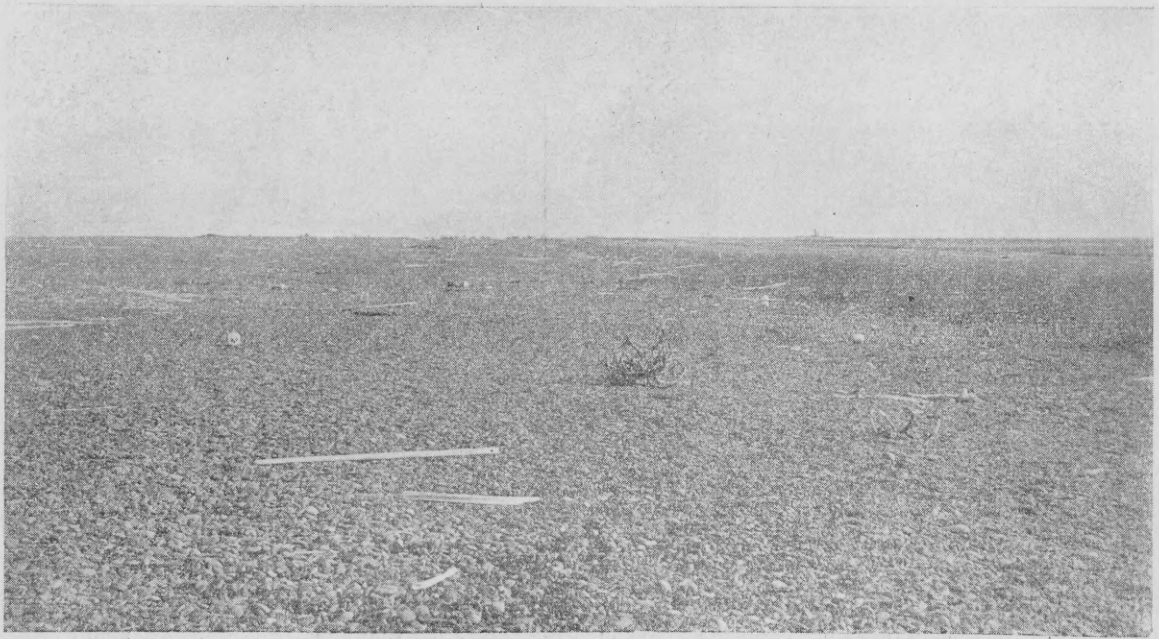
Raske on seal liigelda võõrail ka seetõttu, et sellest alast kuni viimase ajani puudus täpsem kaardistik. Alles hiljuti lõppes selle ala kaardistamine Soome topograafide poolt. Kas need kaardid on ainult soomlaste valduses või on neid sattunud juba ka venelaste kätte, seda me siin ei tea.

Sel polaarteel pole ainult turismitähendus, nagu seda sageli arvatakse ja kirjutatakse. Turismihooaeg kestab seal kesksuvel ainult 2—3 kuud, mitte rohkem. Sel autoteel on tõeliselt suur majanduslik tähtsus. Seda teed kaudu veeti viimastel aastatel rohkesti kaupu Liinahamari sadamast Põhja-Soome ja mõnikord, kui Läänemere sadamad olid kinni külmanud, ulatusid need kaubad isegi Helsingisse.

Kui sa suvel seal kuskil tee ääres peatusid ja vaatlesid möödasõitvaid autosid, siis need polnud kaugelki mitte suures enamuses kerged sõiduautod või turismiomnibused, vaid rasked — kuni 10-tonnilise kandejõuga — veoautod ränkade koormatega. Kui vaatlesid liiklust Rovaniemi tänavail, siis sealgi olid enamuses igasugused kaugesõidu raskesõidukid — kõik puhtad ja uued ning hästi korras.

Näiliselt küll mannetu ja tühi, on seal kaugel põhjallas eneses siiski mitmesuguseid suuri maavarasid. Mainitagu kas või Salmijärve niklikaevandusi. Sealt Põhja-Soomest saadakse aga veel mitmesuguseid muid metalle — jah isegi kulda. Viimast küll niivõrra vähe, et selle pesemine liivast tasuvuse mõttes on midagi vahepealset — tasub ja ei tasu ka. Vahest on teda otsitud, vahest jälle on asi katki jäetud.

Polaar-Soomes moodustasid Inari ja Petsamo kihelkond rajooni, kuhu võis kõiksugu toiduaineid ja muidki esmajärgulisi tarbeaineid sisse vedada ilma tol-

Tundur suvel

lita. Seetõttu olid need ained, näit. suhkur, kohvi, leib, tee seal muu maailmaga võrreldes väga odavad. Tollikiir oli Soome oma maa sees. Sinnaõitjate pagasit ei vaadatud, kuid sealt tulevad sõidukid peeti kinni ja kontrolliti teinekord üsna hoolega, kas reisijail pole kaasas odavat „salakaupa“, mida tohib tarvitada ainult neis kahes kõige põhjapoolsemas kihelkonnas. Sellest tollipiirist ülekäimine oli, nagu kõneldakse, isegi pisut raskem ja keerulisem kui näiteks Soome-Norra piirist ülekäimine sealsamas ilma tollita piirkonnas.

Lapi loodusepilt pole just lopsakas. Sageli näeb seal igaveste lumelaikudega paljaid valendavaid kaljusid, kus ei kasva midagi nimetamisväärset. Puud on madalad ja kidurad ning kaetud mitmesuguste samblikega. Tüüpilisem mets seal on kuivanud latvadega. Kuivanud ladvad tulevad sellest, et nähtavasti talvised ja kevadised tuuled kuivatavad nad ära sel ajal, kui maa on allpool alles külmanud ja lumega kaetud. Katki murduvad nad talvise suure lumekoorma all.

Maa ja isegi puud seal on kaetud halli põdrasamblikuga, mida põhjapõdrad tarvitavad toiduks. Talvel

saetakse isegi puud maha seks, et põhjapõdrad ehk porod saaksid süüa nende tüvedelt samblikke. Kui seesugused mahasaetud puud on teede läheduses, siis saetakse nad hiljem tarbepuudeks ja parvetatakse puumaterjalide ümbertöötamiskohtadesse. Kui aga nad on kaugel (vee)teedest, siis jäetakse nad sinnapaika mädanema. Neid pole tarvis kellelegi. Mahasaetud puud näeb seal kõikjal mädanemas.

Viimasel ajal on asutatud sinna ka nn. sambliku aedu, kuhu porod sisse ei pääse samblikke ära sööma. Seal siis kasvab samblik uhkelt ja lopsakalt ning seda eksporditakse palju Saksa- ja Inglismaale huaapargadeks.

Karjasaadustest moodustab väärtusliku eksportartikli poroliha, mis on hinnatav maiusepala lõunapoolseis suurlinnades.

Need on mõningad märkused, arktilisest Soomest, kus toimub praegu sõda. Seal on aga veel palju muidki loodusvaru, mida siin pole mainitud. Nimetatagu näiteks kas või kalastust. On ju Jäämeri väga rikas kaladest.

A. T—aa

Balti saksluse missioon

BALTI sakslaste ümberasustamine Eestist ja Lätist tagasi oma endisele kodumaale — Saksa- maale on jõudnud lõpule. Sellega võime saksluse ajajärgule Baltimail kriipsu alla tõmmata. Sakslased ise ongi omalt poolt selle kriipsu tõmmanud oma Baltimail ilmuvate ajalehtede lõppnumbrites, seda lühidalt formuleerides: meie missioon on siin lõppenud. Nagu muuseas ja nagu midagi vabandades lisatakse juurde, et Balti sakslust

on ootamas nüüd uus missioon. Sellega tahetakse mõista anda, et Balti sakslus on siin täitnud mingisuguse ajaloolise ülesande ja siirdub nüüd mujale täitma samasugust ülesannet oma vana kodumaa kutsel.

Oli see siis missioon?

Küsime nüüd, kas sakslusel on Baltimail üldse olnud mingit missiooni ja kui on olnud, siis kuidas on sakslus ise sellest aru saanud.

Saksluse „tung itta“ paiskas XII sajandil suure hulga oma elavat jõudu munkade, kaupmeeste, sõjameeste ja muu näol Baltimere rannamaile. Selle ürituse siht oli lihtne ja selge: siinsete maade vallutamine sakslusele, nende maa-alade muutmine saksa maadeks, nagu see oli sündinud mitmel pool mujal, näiteks Preisimaal. Tsivilisatsiooni, kultuuri toomine ja ristiuse levitamine, need olid asjad, millest juttu tehti alles sajandeid hiljem, et õigustada, põhjustada ja katta vallutamise püüet. Pealegi näitavad hilisemad ajaloolised uurimused, et allutamisele määratud Baltimere äärsete rahvaste kultuuriline tase ei seisnudki palju madalamal vallutajate omast ja ristiusk ei olnud näiteks Eestis XII sajandil sugugi enam tundmatu. Sellest hoolimata võime siiski rääkida veel missioonist, saksluse ülesandest allutada maa ja rahvas, istutada siia uus kultuur ja maa-ala saksastamisega, ümberrahvustamisega laiendada saksluse ala Euroopas Peipsi järveni.

Selle missiooni purustas eriti eestlaste visa vastupanu maa vallutamisele, mis vältas üle 150 aasta ja lõppes 1343. aastal õnnetu Jüriöö mässuga. Alles siis võis sakslus öelda, et ta on selle maa vallutanud. Pikk võitluse ajajärk aga oli püstitanud ületamata müüri pärisrahva ja vallutajate vahele, mis on püsinud tänapäevani, millest ei ole iial olnud ülepääsu. Sealtpeale on elanud mõlemad rahvad küll külg külje kõrval samal maapinnal, kuid üksteisest lahus ja eraldi. Sakslus muutus maa majanduslikuks ja poliitiliseks valitsejaks, jäädes võöraks pärisrahvale. Selle tõttu on olnud Balti saksluse saatust küllalt haletsemisväärne. Ta on pidanud elama sajandeid eraldatud ja kaugele paisatud rahvakillukesena võöraks jäänud pinnal, suutmata juurduda, võideldes alatasa oma olemasolu eest, lastes end juhtida vaid alalhoiu instinktist. Ta muutus võörkehaks Balti rahvaste hulgas, keda kurnas võitlus kunagi ajaloo murdkäigul sülle langedud eesõiguste eest. Selle asjaolule vihjavad ka Balti-saksa ajakirjanduse lahkumisartiklid. Et see võitlus pidi olema raske ja asjatult kulutama selle rahvakilli elumahla, näeme sellestki, et ta ei ole suutnud sajandide kestel anda ühtegi silmapaistvat vaimutegelast — kunstnikku, kirjanikku, ei ühtegi poliitikameest ega sõjameest. Raskeil aegadel oli sunnitud vana emamaa ordu hädast välja aitama, saates siia oma paremaid päid, nagu näiteks kuulsam ordumeister Valter Plettenberg, kes sündis Vestfaalenis. Oma tõug oli liiga jõuetu ja, nagu näitab viimaste aastakümnete statistika, määratud väljasuremisele.

Sakslusel oli XII sajandil Baltimail oma missioone, kuid see lõppes mitte midagi saavutamata. Ta ei võitnud midagi oma rahvale ega suutnud midagi anda ka pärisrahvastele. Ta jättis saksluse Baltimail tarbetuks võörkehaks, niivõrd mannetuks oma olemise eest valvel seisjaks, et ta ei suutnud nähagi, mis sünnib tema ümber, veel vähem seda hinnata. Krahv Hermann Keyserling — üks balti saksluse silmapaistvamaid päid — ütleb otse usku-

mata avameelsusega, et Balti sakslus ei näinud, mis sünnib tema ümber, kui kaugele olid arenenud maa pärisrahvad ja et nende iseseisvaks saamine ning oskus oma riiklikku elu luua ja juhtida, olevat saksluse otse jahmatama pannud. Seda ei ole nad pidanud võimalikuks. Sellega on kaudselt üles tunnistatud, et sakslus ei ole eestlastele õpetanud administratiivseid oskusi. Kust eestlased neid võisid omada, on tänapäeva Balti sakslusele ikka veel mõistatuseks. Eks ole seegi põhjuseks, miks Balti rükkide iseseisvateks saamise järele muutus müür saksluse ja pärismaalaste vahel veelgi enam ülepääsmatuks. Jõuti äratundmisele, et siin ei olda enam vajalikud ja et saadakse läbi ka ilma nendeta. See süvendas veelgi eraldamist ja võörkehana eksisteerimise tunnet.

Agaku on siiski jäänud missioon? Ühel rahval ei saa ta kaduda üleöö. Kuhu ta on jäänud, see selgub vahest ehk lausest, mida enne ümberasustamist lausus nende ridade kirjutajale üks haritud sakslane: on õnn, et me saame s e a l kõik jälle koos olema! Ei olegi mingit missiooni olnud, vaid ainult koos elutsemine labase alalhoiuinstinkti kaasabil. Kas olid Balti sakslased kolonisaatorid? Vaevalt saab neid selle mõiste alla viia. Ümberrahvustajad? Ka seda mitte. Aga kuidas siis tekkis meie kadaklus ja sealt värske vere viimine saksluse soontesse, võidakse küsida. — Ei tohi aga silmist lasta tähtsat asjaolu ja nimelt seda, et meie kadakluse tekkimise põhjus ei peitu mitte saksluse kultuurilise üleoleku tõmbejõus, vaid majandusliku omas. Omal ajal oli saksastumise kaudu kergem pääseda „haljale oksale“. See oli ennemaailmasõja aegne nähtus, ja omariikluse päivil, kus saksluse omaaegset majanduslikku üleolemist tabas üks hoop teise järele, kadus ka siirdumine kadakluse, ning mõnigi omaaegne kadakas, selle asemel et astuda veel samm edasi ja minna üle saksluse, pöördus tagasi eestluse.

Meil on palju räägitud saksluse kultuurilisest mõjutusest ja kinnitatakse, et sellega on meid viidud lääne-Euroopa kultuuri orbiiti. Selle üle võib ju vaielda. Aga tuletagem meelde tõsiasja, et meie maa on olnud üle 600 aasta saksluse mõjutada. Venestamine algas meil möödunud sajandi 80 aastate ümber ja suutis vältada kõige enam 40—50 aastat. Kui suureks oli aga see mõju kasvanud meie iseseisvuse päviks, see on meie keskmise põlve inimestel väga hästi teada. Veel tänapäevalgi võime rääkida eneste juures vene mõtlemisviisist ja ellusuhtumisest. Nii et ka siin ei ole saksluse missioon end avaldada suutnud.

Kõigil tähtsamail rahva eluavalduse aladel võime rääkida Balti saksluse missiooni ebaõnnestumisest või õigem küll koguni selle puudumisest. Meie rahvuslik enesetunne ja iseteadvus võidaksid väga palju, kui kord end vabastame pettekujutusest saksluse missioonist meie maal ja meie rahva juures.

L. K.

Kodusõdadest — Maailmasõjani

MAAILMASÕJA LÕPUL said poliitikas ajuti- selt mõjule nõndanimetatud internatsionaal- sed voolud. Ma mõtlen mitmesuguseid sotsialist- likke parteisid. Nende ideoloogia kohaselt, mis nõudis igasuguse surve kaotamist nii sise- kui ka välispoliitikas, loodi uusi riike, väikeriike muidugi, ja pandi rahvaste sisemises elus maksuma mitmesugused kodanlikud vabadused. Kuid reaktsioon selle vastu tekkis varsti. Diktatuuri nõud- misega esines avalikult kõige enne kommunistlik vool. See diktatuur pidi olema proletaarlik, prole- tariaadi diktatuur kodanluse üle. Proletariaat pidi ise demokraatlikke vabadusi maitsema. Tegelikult ei ole niisugune pooldiktatuur võimalik, vaid kogu riiklik elu võib korraldatud olla ainult ühe põhi- mõtte kohaselt. Nii on see ka sündmuste läbi tõestatud.

Miks tekkis sõda?

Kommunistide järele kuulutati diktatuur välja fašistide poolt. Nemad tunnistasid rahvusliku riigi kõrgema järgu olevuseks, võrreldes üksikisiku ja vähemarvuliste gruppidega, ning nõudsid üksik- isiku vabaduse kitsendamist rahvuse (natsiooni) huvides. See tähendas esimeses joones kodanlike vabaduste piiramist. Ühtlasi kerkis rahvusriik- lise võimu esindajana riigi etteotsa juht (duce, führer), kes koondas oma kätte kogu riikliku võimu, saades niiviisi moodsaks isevalitsejaks niisuguse võimuküllusega, millist ajaloos vaevalt on ületatud. Tähelepanav on, et ka kommu- nistlik diktatuur samalaadiliselt arenes. Sisemine võimuküllus tõstis juhtide enesetunnet, nii et ka väljapoole hakati suuri pretensioone avaldama: nõuti teiste, eriti väiksemate riikide paindu- mist nõndanimetatud dünaamiliste, „noorte“ rah- vaste tahte alla. Asuti relvastatud jõudude piira- matule arendamisele. Hakati uusi impeeriume looma nõrgemate arvel. Minki aegamööda nii üle- meelikuks, et kuulutati vanad staatilised, see on ta- sakaalus olevad impeeriumid kokkulangemise seis- korras olevaiks, kuna vastavad rahvad olevat rau- gastunud, kes selletõttu „noortele dünaamilistele“ aset peavad andma. Viimased ei olnud nõus vaba- tahtlikult ajaloo arenilt tagasi astuma ja oma riike lammutada laskma ning hakkasid lõpuks, kui enam kuhugi taganeda polnud, sõjariistus vastu. Nii tekkis uus ülemaailmalise ulatusega sõda, mis tule- kahju kombel üha laieneb.

Kodusõdadest — Maailmasõjani

Niisugune on viimase kahekümne aasta poliit- lise arenemise pilt. Meie oleme uue rahvuste- vahelise, see on rahvuslikust ideoloogiast tingitud sõja tunnistajaks. Kodusõdade ajajärk on esialgu möödas. Algab uuesti, kui rahvusvaheline sõda on jõudnud lõpule.

Meil on rahvuslikes ringkonnis kaevatud selle üle, et eesti rahvustunne olevat nõrk ja rahvuslik ideoloogia nõrk.

On õige, et ükski rahvas ei saa olemas olla ja kultuuri arendada ilma rahvusliku iseteadvuseta. Kuid nähtavasti ei või ka rahvusliku meelsuse arendamise alal liiga kau- gele minna ilma rahvust hädaohtu saatmata.

ITAALIA

Rahvuslik mõte, nagu juba tähendatud, on tema vii- maste konsekventsideni viidud fašistlikus, resp. rah- vussotsialistlikus teoorias. Carte del lavoro § 1 määrab riigi ja üksikisiku vahekorra järgmiselt:

„Itaalia rahvus (la Nazione italiana) kujundab orga- nismi, mille ajaloolised ülesanded, elu ja tegevusvahendid on ülimald ja kestvamad kui üksikisikute või gruppide, kellest ta koosneb, omad. Ta on moraalne, poliitiline ja majanduslik ühik, mis oma ülimald arenemisastme saavu- tab fašistliku riigina.“

Fašistlik riik omab erilise struktuuri: vastandiks Prant- suse Suure Revolutsiooni kestel vormuleeritud üksiku ko- daniku loomulikest võõrandamata õigustest tuletatud õi- gusriigi ideele seab fašism üles suveräänse riigi idee, mille järele riik on kõik, kodanik ainult abinõu tema kujun- damiseks. Kuna riik koguühikuna on abstraktne mõiste, siis seab fašistlik praktika reaalse võimu esindajana tema etteotsa isiku: juhi (duce), kes võib ütelda, et tema ongi riik. Nagu Rooma paavst, nii on ka duce ilmeksimatu, temale vastu vaielda ei ole võimalik. Duce riiklik tege- vus on suunatud Itaalia rahvusliku jõu piiramatule suu- rendamisele, Itaalia impeeriumi loomisele muistse Rooma riigi traditsioonide kohaselt. Nagu eespool üksikisikud, nii on väljaspool teised inimkoondised Itaalia rahvusliku mõtte palge ees teise järgu tähtsusega suurused.

MAARJAMAA

Saksa rahvussotsialism on fašistliku rahvuse mõtte üle võtnud, kuid sellele omapäraseid lisandusi teinud.

Rassiteooria ei kuulunud alguses Itaalia fašistliku ideo- loogia koosseisu. Itaalia rahvust ei kujutatud veresugu- lusele rajatud koondisena, vististi ajaloolistel põhjustel, kuna Appeniini poolsaar viimaste aastatuhandete kestel on olnud lugematute rahvatõugude tallermaaks. Sakslased selle vastu hakkasid otsima tõugu (rassi), kes verepuhtuse tõttu oleks kutsutud kultuurikandjana teisi, alaväärtus- likke rahvaid valitsema. Meie võime selles teesis ker- gesti ära tunda balti aadli kultuurikandmise teooriat, pea- legi kuna rahvussotsialistliku rassiteooria koostaja Alfred Rosenberg on Tallinnast pärit. Ka nii mitmed muud rah- vussotsialistliku teooria osad on Eesti piirides arendatud. Näit. tuleb mulle meelde, et prof. parun Freytag-Loring- hoven minu üliõpilaspõlves Tartus põlise või päritava talu (nagu on Saksamaal nüüd teostatud) küsimuse au- hinna töö teemina välja kuulutas (1914. a.) ja, kui ma ei eksi, ka ise oma doktori väitekirja „Anerbenrecht“i üle kir- jutas. Ta on praegu Berliinis mõjuval kohal olev mees. Saksa praegune põllutöominister Darre, põlistalu korral- duse elluviija, on teadupärast Eestimaal valitsejana tööta- nud. Kuid pöördume rassiteooria juurde tagasi.

JA SAKSAMAA

Saksa rassiteooria, mis on õieti prantsuse päritoluga, (krahv Gobineau oli tema esimene teoreetik) annab rahvusliku iseolemise mõttele eriti terava väljenduse. Temas peitub välispoliitiliselt jumala rahva, sisepoliitiliselt valitseva kihi otsimise idee.

Ülemaailmiselt tuntud jumala rahvaks olid omal ajal juudid, kes Egiptusest lahkudes endid õigustatud on tundnud olema kogu Kaananimaa elanikke hävitama, et enesetele ruumi teha. Ka mõned rahvussotsialismi teoreetikud kinnitavad, et sakslased ei taha mitte rahvaid, vaid maid germaniseerida: järelkult muulased peavad saksa maa-aladelt lahkuma. Eneste jumalarahvaks pidamine annab sakslastele ka kõlbelise aluse igale naabrile kallale tungida.

Rassiteooriast järgneb ka, et tõupuhtal rahval peab olema oma teadus, oma kunst, oma jumalgi. Võõras teadus, võõras kunst on alaväärtuslikud, nagu nende loojad rahvadi. Võõrad jumalad on saksa rahvuslasele vastuvõtmatud. Igasugune internatsionalism on rahvussotsialistlikust seisukohast vastuvõtmatu.

Niisugustest tõekspidamistest välja minnes on saksa rahvussotsialistid asunud eitavale seisukohale kristluse, sotsialismi ja nõndanimetatud objektiivse teaduse suhtes.

Kõige selle tulemuseks on sakslaste muutumine arusaamatuiks teistele rahvastele, mõnesugusteks marsilasteks (nagu neid kirjeldab Wells oma romaanis). Teadupärast on sõbralikud vahekorrad võimalikud ainult vastastikuse arusaamise põhjal.

Võtame näited. Luteri usk on saksa vaimu avaldustest ja Luteri kiriku organisatsioon oli ülemaailmiseks saksa kultuuri levitamise keskuseks. Nüüd lõövad sakslased ise sellele ülemaailmisel organisatsioonil toed alt ära.

Teine ülemaailmiselt rahvusliku mõjuga saksa organisatsioon oli saksa sotsiaaldemokraatlik partei. Sotsialistliku teooria alal on põhjanevad teoreetilised tööd, samuti ka vastav kihutuskirjandus kirjutatud saksa keeles, olgugi osaliselt juudi soost isikute poolt. Rahvusvahelise töölisliikumise algul oli seepärast tooniandev saksa mõtteilm. Saksa sotsiaaldemokraatlikku parteilist ja ametiühingulist organisatsiooni loeti eeskujulikemaks ja imposantsemaks maailmas, mille tõttu ta oli kogu maailma töölisliikumise tähelepanu objektiks. Nüüd on see kõik likvideeritud.

Mul on neid ridasid kirjutades ees Deutsche Allgemeine Zeitung nr. 585/586 — 9. detsembrist s. a., milles leidub saksa ametlikult poolt levitatud seletus saksa-soome suhete asjus. Temas süüdistatakse nii Soomet kui ka Skandinaavia riike saksavaenulises meelsuses, mille tõttu Saksamaa huvi nende vastu olevat kadunud. Sakslased ei näi aru saavat, et nad ise oma saksa üli rahvuslusega Põhjamaa rahvaste juures arusaamatuse on esile kutsunud ja Luteri kirikut ning sotsiaaldemokraatiat enda juures segi lüües naabritega senised ideelised sidemed on katkestanud. Rahvussotsialism kui saksa rahva huvides loodud teooria on teistele rahvastele vastuvõtmatu. Edasi, — Saksa teaduslik kirjanduski ei ole enam võõrastele kasutatav, välja arvatud vahest tehniline literatuur. On raske vahet teha, mis on saksluse eneseülistamine, mis üld-inimlikule loogikale rajanev teadus.

LIIGNE RAHVUSLUS

Kõige teravamini puudutab aga naabreid saksa vähemusrahvuste vormilisteks suursaksa löögirühmadeks muutmine, kes pimesi sakslaste üldjuhi käskusid peavad täitma. Kõige huvitavamaks ja meile kõige ligidamale seisvaks nähtuseks on saksa vähemusrahvuse kojukutumine Baltikumist ja endistelt Poola maa-aladelt, mis Nõukogude Vene kätte jäid (1. märtsiks 1940 peavad umbes 100.000 sakslast endisest Poolast lahkuma). Baltikumist ei sündinud saksa kaaskodanikke lahkuma mitte eestlased ja lätlased, vaid uus konjunktuur, Samast seisukohast tuleb hinnata ka sündmusi Poolas ja Soomes. Saksa maru-rahvuslus on niiviisi esile kutsunud seniste saksa kultuuriliste ja poliitiliste eelpostide väljatõrjumise Ida-Euroopast. Sakslaste kojumine võib võtta ülemaailmise ulatuse, kui poliitiline äärmuslus edasi kestab.

Valguskiir homsesse

Kokkuvõttes: äärmine rahvuslus teeb rahvaste kooselu võimatuks, kuna rahvaste iseendid jumala äravalitaks pidamine ajab neid piibli juutide eeskujul sallimatuse viimse piirini. Et mitte üks-teise hävitamiseni minna, on rahvastel tarvis rahvuslust tarvitamiskõlblikuks muuta rahvusvahelise arusaamise edendamise abil. Inimlik kultuur on arenenud ideede ja oskuste edasiandmise teel, mis oli võimalik, kui üht- või teistviisi loodi rahu-liku läbikäimise, üksteise tunnustamise võimalused. See tee on olnud pikk ja valurikas. Meie ei peaks sellel alal enam läinud aegadesse tagasi langema.

J. Jans

Esimene ime

Azori'i jõulujutt

PÄEV on lõppemas.

Loojuva päikese viimased kiired tungivad kitsasse keldriruumi Betlemmas. Vaikus. Vana mees vahib üksisilmi tema ees laual asetsevat läikivat kuldrahahunnikut. Raugal on pikk hall habe, ta silmad on sügavasti silmakoopais. Päikesevalguse viimane kuma hakkab kustuma; luugi kaudu tungib sisse veel vaid nõrka, hämarat valgust. Kuld rändab tagasi tugevasse nahkkotti. Vana suleb ukse riiviga, siis teisega, siis rippuva lukuga ning kahe raudlatiga; lõpuks ronib ta aeglaselt kitsast treppi mööda välja. Nüüd seisab ta külatänava viimase maja eeskojas; seda piirab suur juurviljaaed ja tagapool teenijatemajas elavad ta palgalised. Vana sammul aeglasel sammul läbi maja. Üks uksi, mis viib koridori ning mis tema käsu põhjal peab olema lukkus, on valali. Ta jääb seisma, vihastab ning teenri ilmutumisel muutub ta viha raevuks; vana sõimab teda, tormab üsna tema ligi ning sülgab oma raevu temale näkku. Õnnetu väriseb, kogeleb lugematuid vabandusi. Lõpuks läheb pika habemega vana edasi. Äkki seisatab; ühel laual on leivapuru. Ta ei usu oma silmi. Keegi on siin leiba söönud, see oli selge, leiba, mida see võis võtta ainult tema toidukambrist... ning oli jätnud leivapuru märkamatuks lauale. Vana vihahoog tõusis maruks. Maja värises tema kisa all; ta naine, pojad, teenijad: kõik rutasid kohale. Tema aga aina karjus ning raevutses.

Õhtusöömaaja tund on saabunud. Vana kuulis ülevaatajat koju tulemas. See pidi igal õhtul andma aru täpselt ning kõigis üksikasjus päevasest tööst. Vana ei saaks sõba silmale, kui ta ei tea vähimastki väljaminekust ning iga oma imme poolt tehtud tööst. Rentnike ning teenijate aruannet katkestavad tihti ta kisa ning needmised ning kõigile sisendab nende vali isand vaid hirmu- ning õudusetunnet.

Täna on karjus veidi hilineanud. Vaevu kojujõudnult, suleb ta oma karja ning ruttab oma isandale aru andma möödunud päevast. Isand aga istub lauas täis kannatamatust. Karjase hilinemine ärritab teda. Imelik. Kuhu ta võis jääda?... Teenija hilineb toidu lauale toomisega ühe minuti võrra, ta viha tõuseb.

Hirmust segane, pillab teenija taldrikud; naine ja pojad kahvatavad hirmust. Uksele ilmub karjus, nagu vaene patune, kes astub oma kohtuniku ette; silmapilk aruandeks on halvasti valitud.

„Mis on juhtunud?... Mis on sul teatada?“ paugub isand talle vastu.

Karjane oma segaduses ning nõutuses veeretab vaid mütsi käte vahel.

„Juhtunud... Mu Jumal!... juhtunud... juhtunud pole õieti midagi.“

„Kui sa nii räägid, siis on midagi lahti. Pole sul enam suud peas? Räägi siis ometi!“

Ja värisedes kuulab karjus sõna. Midagi pole juhtunud, kogu päev pole midagi juhtunud. Lambad ja kitsed on terved ja sõid priskesti, jah, nii nagu iga päev... Vana muutus kannatamatuks:

„Noh...? Kas saab juba varsti, hulguks säärane?“ karjub ta vihaselt. Ning karjus seletab ja kordab ning kordab ikka uuesti, et midagi pole juhtunud. Ei, mitte midagi; kuid laudas, viimases laudas, seal, kus lõpeb küla, otse rehela kõrval... laut ja rehela kuuluvad vanale, nägi ta midagi, mida pole kunagi juhtunud. Ta oli laudas näinud inimesi...

Nagu ussist nõelatud kargab vana püsti ning mõirgab lausa meeletult:

„Inimesi...?! Minu laudas?! Rehela juures laudas?!... Ja, ja... aga kas ma polegi siis enam selle omanik?!... Teie tahate mind, nagu näha, kõik põhja ajada...!“

Laut koosneb neljast kõdunenud seinast; inimesed on varjule läinud talli... on endid seal koduselt sisse seadnud ja tahavad seal öö mööda saata. Võib-olla elavad nad seal juba mõnda päeva?... Ja see kõik sünnib tema juures, tema maal; isegi luba pole nad temalt küsinud! Vihatorm on üha tõusmas... nii hullu lugu pole ennem veel juhtunud. Jah, kõik nad on ühe mütsi all, et teda laostada.

See näis nii koletu, nii põrgulik, et vana pidi seda nägema ise oma silmadega, ise oma kätega pidi need hulkurid välja peksma...

„Mis inimesed need on?“

„Need on... need on... üks mees ja naine...“

„Mees ja naine?... Noh, hoidku nad nüüd endid!...“

Ja pikas habemes vana haarab oma kepi ja kaabu ning sööstab lauda poole.

Õõ on selge, taevas hiilgab lugematuid väikesi tähti nagu kuldtükke ennest. Rauk ruttab üksinda oma teed; ta vabiseb allasurutud raevust ning nuhtleb maakamarat oma jämeda kepiga. Eemalt hakkab paistma lauda äärjooni, see tõuseb hästi esile valge rehela ja taeva tumeda sina tagapõhjal. Nüüd seisab ta, rauk, kõdunenud seinte juures. Uks on suletud. Vanamehe vasak käsi silkitab pikka habet: Üles, alla, üles, alla... ta ei pääse uksest sisse. Lõpuks läheneb ta kikivarvul tagaseinas olevale luugile. Siit ta tahab sisse vaadata. Näib, nagu oleks laut valgustatud. Ta silmad on väikese avaruse man. Ta põlev pilk tungib sisemusse; äkki ta karjatab, mille ta kohe alla surub. Ta on hämmastusest halvatud, hämmastusele järgneb imestus, imestusele sügavaim, hardaim kiindumus. Mida ta täna näeb, pole ta eales ennem näinud; mida temale on osaks antud näha, seda pole enne teda ühegi sureliku silm näinud. Ta ei suuda end lahti kiskuda tallist. Minutid, tunnid mööduvad ning ta ei märka neid. See, mida ta näeb, on imetaoline, meeliseäiajav... Kui kaua küll ta juba seisab seal?...

Aeglaselt, mõttes ning endasse suletult tuli ta koju. Talle ei avatud kohe ust, ent ta ei ütelnud midagi. Tüduruk pillas küünlad, mida ta süütama hakkas, põrandale...

isand ei teinud temale vähematki etteheidet. Noruspäi hiilib ta ruumidest läbi nagu viirastus. Naine, kes talle vastu tuleb, tõukab kogemata lauakest, sellel olevad väikesed iluasjad kukuvad maha, purunevad. Tema aga ei lausu sõnagi.

Naine on imestusest keeletu. Kõik on nõutud, kanged säärase kummalise pehmuse ees. Oma sõnatus vaikuses istub rauk tugitoolis: pea rinnal ning unistab. Teda kutsuti, — nii nagu tasakesti äratatakse magajat, ning ta nõustus leebelt, kui ta kanti nagu laps voodisse ja lahti riietati. Ka järgmisel hommikul oli ta ikka veel sõnaaaher ning mõttesse vajunud. Kerjustele, kes koputasid ta uksele, ta jagas peoga hõbedat. Ta suust ei kosta ainustki kurja sõna; kõik, kes teda ümbritsevad, ei suuda koguda oma meeli. Vanast koletisest on saanud laps. Naist ning poegi valdab mure; nad ei suuda mõista säärast muutust; isaga peab olema juhtunud midagi väga tõsist.

Mis juhtus temaga sel õhtul, kui ta läks lauda juurde? Võib-olla on see praegune seisund vaid mingi raske haiguse algus? Kõik peavad teda vargsi silmas ning kartus ja mure on nende südameis. Keegi ei julge temalt küsida; ta ise aga vaikib endiselt. Lõpuks ometi esitab temale ta naine ettevaatlikult argu küsimusi. Jutust aga ei taha midagi välja tulla: rauk tõrgub välja andmast oma saladust; kuid naise leebe visadus võidab lõpuks ometi tema tõrkuse. Ning ta sosistab naisele kõrva kummalise ilmutuse; naise ilmes avaldub piiritu hämmastus. „Kolm kuningat ning üks laps!“ karjatab ta peatult.

Kuid rauk annab temale märku vaikida, kuna ta paneb sõrme suule. Hüva, jaa... ta saab vaikima, kuid ta võib ometi arvata sellest, mida tahab. Seda ei lase ta endale ära keelata. Naine ei saa enam hästi aru, mis on halvem, kas endine pahurus raevutsemistega või see hullus, jah see hullus... Kolm kuningat ning üks laps laudas! Kindlasti juhtus sel öisel jalutuskäigul midagi vaese vanamehega.

Aegapidi levib majas kuuludus, et naine teab saladust; lapsed pärivad seda emalt, kuid see ei taha alul rääkida. Ent lõpuks sosistab ta ometi saladuse tütrele kõrva. Jahmunult ajab see oma suured silmad pärani.

„Milline hullumeelsus...! Vaene isa!“

Ning kogu majas levib teade: isand on hulluks läinud!

Ent pikas habemes rauk veedab oma päevi rahu ning pahanduseta. Ta on muutunud mitte ainult pehmeloomuliseks, vaid ka heldeks. Ta jagab oma raha vaestele ning hädalistele ning kõiki valdab majas imestus, rahutus ja lein..., ah, lein, ning igapäev on tema jaoks pikk kaastundlik pilk. Isand on läinud hulluks.

Täis muret laseb naine kutsuda kuulsa arsti, suure õpetlase, kes tunneb kivide ning rohtude jõudu. Ta juhitakse haigevoodi juurde, kus haige võtab teda vastu nõrga, kuuleka lapsena. Arst kuulab ta läbi, küsitles ta elukäiku. Rauk naeratles heatujuliselt. Ning kui ta lõpuks pärast pikka ülekuulamist avaldas arstile oma saladuse, noogutas see nõustuvalt peaga: „Jaa, ja,“ kordas arst. „Tõesti see on võimalik. Jaa, ja, kolm kuningat ning üks laps laudas...“

Noorus

V. Pirk'i joonis

Ning uuesti noogutas ta pead. Eesruumis ütles ta aga kartlikult ootavale naisele:

„Süütu, kahjutu hullus. Ettevaatusvahendid tarbetud. Ta on täiesti vaikne. Paraku küll hullus, kuid vaiksloomuline, teistele ohutu... Loodame...“

Hisp. keelest E. K.

Tellige „Tänapäeva“

endisi aastakäike.

Nad annavad Teile meie viimase viie aasta kultuuriarengu ja ühiskondliku võitluse läbilõike.

Vangladirektori tervitus

Turu ja tööliskorteri järgi otsustas Knickerbocker maade kultuuri üle. Mõni vaatab surnuaeda ja kunstinäitust — ja kellel palju aega, kaeb need kõik läbi ja lisaks veel kooli, kohtu ning mõne koosoleku. Aga nii nagu kõikides perekondade korterites on omad kapi- ja ahjupealsed või sahvrinurgad, kuhu jääb vedelema igasugune üleliigne koli, nii on ka igal maal ja riigil omad nõrgad ja unustatud paigad, millest tahetakse vaikida nii seespool kui ka väljaspool. Ja nii nagu perekonna unustusnurgast võib õieti näha, kui hoolimatu ja kui pealiskaudne on perekondlik puhtus — nii näeb ka maa või riigi unustatud küsimusest, kuivõrra tühjad on selle maa poliitikute sõnad inimarmastusest ja üldisest kultuurist.

Rootsimaa on väheseid maid, kus vanglad ei ole unustatud küsimuseks — võib olla sellepärast, et see riik on nii rikas ja sotsiaalsetele küsimustele nii seltskonna kui ka riigi poolt palju rõhku pannakse — kes teab! Aga kõige kadestusväärsemaid instituute nende lasteparkide ja nende rahvaülikoolide kõrval on rootsi vanglad. Need on nii uskumata hästi korraldatud, nii otstarbekohased ja nii vähese elanikkonnaga, et on tõesti üllatav ja huvitav — tekib kohe rida küsimusi nende kriminaalseadustiku, nende sotsiaalse olukorra, nende kasvatuseetodite jne. kohta — kuidas on see kõik võimalik? Ning jahmatades tunneme järsku, et see ei ole ainult rikkus ja väline kord ja vabadus, mis meile seal maal meeldib, vaid et meil Rootsist väga palju õppida on.

Stokholmi tsentraalvangla, mis asub Langholmenil — väiksel saarel Stokholmi teiste saarte hulgas, on vanast vanglast ümber ehitatud ja mitte väga moodne — mujal olevat paremad, nii kinnitati meile direktori abi poolt kahetsedes, kui sisse astusime. Ta elamisruumid — nn. kongid on ehitatud kiirtaoliselt laialiminevas hoones, nii et päike korra päevas igasse kongi sisse paistaks. Peahoone kõrval on mitmesugused töökojad ja vabrikud, kus vangid töötavad

Üksikkong on parem kui meie

keskmine üliõpilastuba — ilma naljata ja ilma, et see oleks olnud ainult näitamiseks, sest aetud tõsisest uudishimust laskime endile näidata väga mitut kongi. Kõigis on parkett, väike kapp väljast saadetud toidukraami jaoks, kardinad akna ees — tihti ka lilled akna peal, kirjutuslauakene, tool, üsna pehme madratsiga voodi linade, paksu teki ja padjaga, mille juures lamp, et oleks võimalik ka voodis lugeda. Kongis on pildid kongiomaniku maitse kohaselt, usklikul nurgas koguni ikoon. Hommikupalvuseks ei lähe vangid vanglakirikusse, mis muuseas on ühe vene vangi — maalikunstniku töödega kaunistatud, vaid see peetakse koridoris, kusjuures teenistus peetakse raadio kaudu. Vanglal on suur raamatukogu, millest osa alati vahetatakse mõne teise vanglaga, et pikaajalistel vangidel oleks võimalus uusi raamatuid saada.

Süüa saavad vangid neli korda päevas — lõuna on neil pisut parem kui vähese rahaga turistil. Kella 12 ajal päeval on neil õigus saada oma raha eest — sunnitöölistel kui ka töötavatel vangidel — šokolaadi või kohvi. Töö kestab õhtu kella 6-ni ja sünnib töökodades. Esialgu aga, kui vangid ei ole veel harjunud, töötavad nad nn. päevastes kongides kahekesi. Muuseas on tähelepanndav, et vangla sisemise tarviduse jaoks trükitakse ja toimetatakse — **v a n g l a a j a l e h t e!** Trükivabadus selles lehes on kaunis suur,

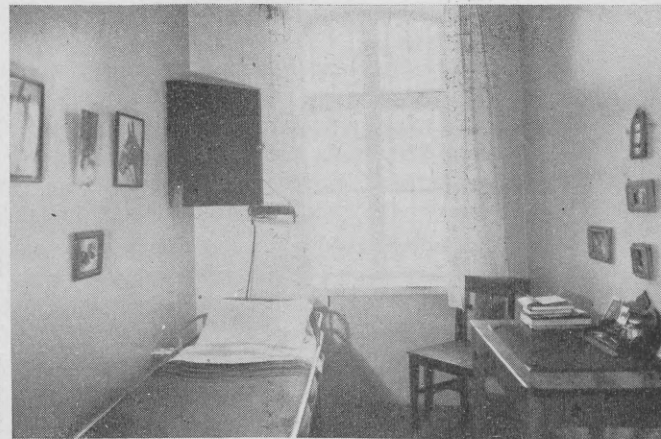
tsenseeritakse ainult ära kõik õnnetused ja kuritööd. Poliitilisi teateid ja sporditeateid on küllaldaselt. Lehe toimetajaks on vangla pastor.

Rootsis oli 1937. a. 31. detsembril 1740 vangi — võrreldes rootsi rahvaarvuga, on see arv väga väike. Nii ei näi need head elamisvõimalused vanglas inimesi sinna kokku meelitavatki — hoopis vastupidi, isegi enesetapmisi tuleb seal ette.

Viimasel ajal on vanglaga karistamisel läbi viidud palju uuendusi, mida mujal veel ei kasutata. Nii näiteks on võimalik süüdlasi paigutada parandusmajja peaaegu ettemääramata aja peale, kusjuures määratakse ära kinnipidamisaja miinimum, kuid lastakse lahti ainult paranejad — võidakse kinni pidada ka kogu eluaja. Samuti on psühhiaatri järelevalve, vastavad parandusmajad ja haiglad. Statistika järele on enamus süütegudest vargus, millele arvuliselt järgneb eksimine autojuhtimise määruse vastu — autojuhtimine viinastatud olekus, mille eest uus seadus võimaldab määrata kinnipidamiskaristuse. Üldse olevat 52% süütegudest toimetatud alkoholi mõju all.

Meid saatsid vangla abidirektor ja välismaailmaga ühenduse pidaja — meile senitundmata amet: preili, kes pidas kontakti vahialuste perekondade ja vahialuste vahel. Mõlemad olid nad Eestis olnud ja palusid Eestit tervitada. Lubatagu siis lõpetada südamlikkude tervitustega Stokholmi vangla abidirektorilt.

Rutt.

Rootsi vangla koridor ja üksikkong

Esimesed tantsukursused

MOODSATE TANTSUDE levimisega on meil tantsukursuste korraldamine muutunud tavaliseks nähtuseks. Aga see ei ole olnud alati nii. Moodne tants ei ole meil väga vana, eriti mitte maal; nõnda ka tantsukursused, kuigi meie nendega oleme peaaegu täiesti harjunud, on nad maal alles uueaegsed nähtused.

Kuigi maa varem ei tundnud moodsaid tantse, ei tantsinud ta seepärast võib-olla sugugi vähem: harrastati vanu- ja rahvatantse; aga kas ka nende õppimiseks ja õpetamiseks vanemal ajal on korraldatud kursusi, seda ei ole teada ega ole põhjust ka arvata, kuna tantse õpiti üks-teiselt.

Aga meil on teateid, et juba 1865. a. on maal korraldatud tantsukursusi; need olid tol ajal küll omalaadseks sündmuseks, ning neid „tantsutunde“ tuleb pidada erandjuhtudeks, sest tantsuõpetamine maal sel ajal kursuste näol ei ole kujunenud pidevaks.

Need esimesed tantsukursused on ühenduses ärkamisajaga.

Nagu teada, pärast 1840-date aastate ikaldustest toimumist ja majandusliku seisukorra paranemist, puhkes aastasadu kestnud eestlaste ja sakslaste poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne vastolu — rahvuslikuks liikumiseks. Selle pesaks kujunes Viljandimaa; siit on pärit ka ärkamisaja mitmesugused kultuur- ja poliitikategelased. Need nn. rahvamehed tegid „rahvuslikku ärkamistööd igal võimalikul juhul; ühtlasi aktiveerus rahvas ja hakkas „koos käima“. Nende Holstre rahvameeste keskel on Adam Petersonil mõnes suhtes küll ainulaadne koht. Ja Adam Peterson on ka esimene, kes korraldab esimesi tantsukursusi maanoortele. — Ta oli laiemalt näinud maailma: oli Pärnus poeselliks, Pärnumaal mitmes kohas mõisavalitsejaks, oli käinud Riias ja mitu korda Peterburis ning liikunud kaunis laialdaselt Liivimaal. Oma poliitilise tegevuse pärast oli ta sattunud kohalike saksa võimude tagakiusamise alla; palvekirjade aktsiooni juhtimise pärast oli ligi 11 kuud vangis olnud, kust vabastati senati korraldusel. Nüüd tagasi kodus, oli ta Holstre kroonumõisa valitsejaks. Selles Holstre mõisasaalis, kus varem saksad pidutsesid, A. Peterson õpetaski maa noorele rahvale tantsu! — Härrastemaja näib muutunud olevat rahvamajaks!

Nendest tantsukursustest kirjutab A. Peterson H. Henole: „Nagu sa vist mäletad, ei olnud Holstres ja Viljandimaal viisiks meeste ja naiste paaris tantsimine. Ma pidasin tantsimist viisakuse edendamise abinõuks ja jõukastuseks. Hakkasin 1865. a., kui vangist pääsin, noorerahvale tantsutunde andma Holstre mõisa saalis. Osavõtmine neist oli elav... ja ruttu lagunes see paaris tantsimisviis kui kulutuli Holstres ja Holstrest üle Viljandimaa laiali.“ — Kas need tantsutunnid piirdusid ainult segapaaride tantsuga või õpetati siin ka uusi tantse, seda ei ole nimetatud kirjast näha.

Aga Adam Peterson võib-olla oli ka esimene spordiinstruktor: „Niisama püüdsin ma ka maadlemist ja vägipulga vedamist kui head jõukarastuse abinõud Holstres ja mujal edendada.“

SURMAHIRM

Muidu poleks ju midagi,
— üsna lihtne on surra:
jääda suure lapsena magama
leelutava elu emapõlvedele.
See moondus ei vääriks ridagi,
ent järsku võib variser tulla
pääle surma su sõprust jagama,
ülistades põrmu veel tulevõlvedele.

Oled siis suur, ja... eestlane,
leitakse kiitus kulund.
Kes kõlbas vaid Kihnu ja Petseri,
seda varutakse jääva talendiga...
Küll punuma laip eest ei pane,
kui käsi, kord alla, mis surund,
võiab pühakuks viimse ketseri,
kroonib surematuse riigipatendiga.

Muidu poleks ju midagi,
keegi ei karda surra,
väsinud vaim kui heidab puhkama
sulet silmi ja langetet laugudega.
Õhetab lääs, kumab idagi...
Kas nüüd keegi sisse ei murra?
isikusse, suikund kes uhkena,
kõigi — veel loomata töömehe lauludega.

Muidu poleks ju midagi,
kui ka teotataks' põrmu,
võetaks' teiste loorbereid pügada,
ise et sõnul kord taevasteni turni:
suu seks antud, — korras kidagi!...
Kahju, et oraatori kõrvu
kareda käega ei saa sügada,
see, kes tuhana juba asetet on urni!...
J. Barbarus
(J. K. surma puhul, november, 1935)

Epigramm

RAHVALAULIKU AUTOBIOGRAAFIA

Kord triller-trallerdusi ilma hüüdsin
ja vilistasin rahva vaevale
ning ilutempli uksehoidjaks püüdsin;
kuid õigel ajal, tänu taevale,
mu kõrvu kostis massi lärmi kaja,
ma lüüral sedamaid siis muutsin viisi,
sest miks mul, vaesel rottil, tiibu vaja,
kui võin ju maa peal tõusta paradiisi!
H. Allikas

— A. Peterson ise olnud aga hea maadleja, kes kõik kohalikud ja ümberkaudsed rammumehed maha pani, küll mitte oma jõu, vaid väleduse ja osavusega.

Need A. Petersoni tantsutunnid Holstres jäid küllap vist ainukesteks omal ajal.
L. K.

Võõrsile ja koju

Lehti päevikust

1. Prantsusmaale, Pariisi!

1. IX 1939. — Poliitiline pinevus viimastel päevadel pole vaibunud, vaid suurenenud. Eile nägin, kuidas Belgias, Bruges'i linna jaamaesine oli lõhestatud kaevikutega, milles sõdurid kuulipildujatega valvasid, ja eile lendasid ka õhku kaks mineeritud raudteesilda Liège'is, olgugi õnnetul juhtumil, äikese tõttu. Saksa-Belgia ja Saksa-Prantsuse piir on läbisõiduks suletud, ka Eesti laev „Pearu“ Antwerpenist ei lähtu. Muuseumid ja raamatukogud mõnda päeva suletud. Ajalehed teatavad: „Terve Briti sõjalaevastik tegevusvalmis.“ „Saksa väed Slovakkias.“ „Üldmobilisatsioon Poolas.“ Belgias edasiviibimine muutub päev-päevalt raskemaks, sest kuuldu, et sõja puhkemisel üks naaberriik esimeses järjekorras tungivat siia. Tunneme endid siin abitult, puudub Eesti saatkond, meie konsulgi Belgia pealinnas on surnud. Pariisist saame tuttavalt aga teateid, seal elu olevat normaalne ja rahunevatki. Otsustamegi sõitu sinnapoole täna hommikul alustada, seda enam, et hommikused lehed kurjemat ei kuuluta. Juba vagunis olles kuulen küll prantsuse kolleegilt, sakslased olevat Varssavit pommitanud. Seda aga ei sõandata uskuda. Vaguneis polegi tungi. On paljapõlvelisi inglise turiste, kes aga ei suundu kodumaale, vaid nimelt Pariisi. Lõuna paiku oleme piiril, kus lõbusate nägudega prantsuse vahisõdurid ja tööliised meie rongi tervitavad. Jälle siis, 9 aasta järgi, „mahedal Prantsusmaal“ (*la douce France*), maal, mida XVI s. luuletaja J. Du Bellay tabavalt nimetas „kunstide, relvade ja seaduste emaks“ (*France, mère des arts, des armes et des loix*), kuid missuguseks. Sugugi mitte mahedais oludes! Piiril poliitilise valve ametnikud arvavad meid passikaane lõvide põhjal brittideks ja ka imestavad, et tuleme praegu siia nõnda kaugele, liiatigi läbi Poola koridori (meie, sõitjad, ei teagi, et vahemaal on sõda Poolas alanud). Kontrollid on aga pehme ja kärmed, vabuutatakse üldse ei pärita. Jaamades ei näe ärevust ega tunglemist, ainult mõnel pool- või täismundris sõjaväelaste saatjail naistel märkab pisaraid. Alles siis, kui peale 5¹/₂ tunnilist sõitu peatume Pariisi põhjavaksalis, selgub, et siiski midagi on muutunud: nägudel jaamas sügav tõsidus, kõik tõttavad erakordse kiirusega, paljud kannavad ise suuri ja raskeid kohvreid. Ometi on kord igal pool eeskujulik, kõige tihedamaski rahvamurrus ei tõugelda ega takistata liiklust. Kohe jaamas selgub mõndagi ootamatut: avalikud telefonikabiinid on suletud, takisautosid äärmiselt vähe, paljud kannavad puusal imelikke pakke või plekktoose (selgub: gaasimaskid!). Pen-klubi luksuslikku rahvusvahelisse majja saabudes kuulen, et see suletud „sündmuste tagajärjel“. Ka hotelli leidmine leeb raskusi, sest paljud neist, nagu kauplusedki, on sulgenud ukse, kuna peremehed on mobiliseeritud. Kõigest on äkki näha, et viibime siin maailma suurte sündmuste tulipunktis ja otsustavate, kaugele ulatuvate sündmuste lävel. Juba õhtupoolik, hämardub, kuid Pariisi,

sega valguse linna, ei taha hästi tunda. Tuled küll juba süütuvad, neid on aga harvikult, nad on tuhmistatud, laternad heidavad valgust ainult allapoole, paljudel on klaasid võõbatud siniseks, autod liiklevad pikka, oma siniseid tulukesi tinedalt pilgutades, tänavad üldse on ootamatult tühjavõitu, kõigil pariislastel märkab hääletut ja pinevat tõttamist. Paljud aeg-ajalt tõstavad pilke taeva poole. Kui meiegi üles vaatame, silmame suurlinna kohal, ehavalgusest õhetava taevakummi all seni nägematuid elukaid siin ja seal kas liikumatult seisvat või aeglaselt ülespoole kerkivat. Needap on need kuulsad „maugud“ (*saucisses*), vorstikujulised õhupallid, paarsada tükki linna kohal 3000 m kõrgusel, mis oma maaühenduse traatide võrguga peaksid seda linna lennukite madalrännakute eest kaitsma.

2. Kallaletungi kartusel

2. IX 1939, Pariisis. — Veel pole sõda, kuid tundub, kuidas hiiglalinna närvikava on äkki tõmbunud pakatamaahvardavalt pinevaks, iga silmapilk oodatava rünnaku kartusel. Mobilisatsioon teostub silmanähtava kiirusega, noorte ja keskealiste meeste-erasisikute arv sulab, nende asemele astuvad ametisse naised. Hotelli peremees, kes meid veel eile lahkelt tervitas, on täna kadunud, ta kauniprofiilne noor naine (olgugi mõnekümne toalise võõrastemaja omanik!), toimib oma mehe ja sulasegi eest, küürib ise esiku põrandaid ja treppe, sealjuures vahetpidamata telefoni juurde karates, välismaalasi abistama, sest telefoneerida on lubatud ainult veel prantsuse keeli. Oma traditsionaalsest lahkusest ja viisakusest pole see naine aga kaotanud vähematki. Prantslane on praegu muidugi põnevil, kuid mitte kärsitu, pole märgata hirmu ega meeleheidet, vaid iga pariislase näost loeme sügavtõsisust otsustavust. Tänaval kõndijate pilgud kipuvad küll aeg-ajalt ärevalt usutlema taevaalaotust, see on veel suviselt pehme ja rahulik. Öösi, olgugi sügavalt uinudes, ärkame ometi mitmel korral tundmatute mürade (kas lennukid?) ja hundamiste (juba sireenid?) tõttu. Kuid hommik rahustab. Südalinn on keskpäeval vahest rahvarikkam ja elavamgi kui rahuaegadel. Suurte bulvarite ühe restorani esisel kohtan poola kolleegi Lvovist, kes kongressilt teel kodumaale, vist Itaalia ja Ungari kaudu. Kas ta pääseb veel koju, millal ja mis oludes kord kohtume? Jutt sobib vähe, teda haaravad viimased sõjateated Pomeraaniast. — Suletud äride arv on veelgi kasvanud, välismaalastest omanikud lahkuvad kiiresti, kõik kõnelevad Pariisi tsiviilrahva täielikust evakueerimisest provintsilinnadesse ja maale, lähema mõne päeva jooksul. Ka meile eestlastele soovitab saatkond kas kodumaale pöörduda (kuhu teed ja võimalused aga teadmatud) või lõunasse ehk läände põgeneda. Olevat ju karta väik-sõda! Sõpradega lõunalauas viibimisel saame iseloomuliku intsidendi tunnistajaiks: keegi välismaalane, vist Saksa emigrant, teeb restorani rõdul ühe

vanema sõjaväelase kohta haavava märkuse, teised kliendid kargavad püsti, hüüavad talle „Välja!“, kutsutakse peremees, seegi kavatses leppida ainult jultunu väljaviskamisega, kuni viimaks keegi põlastanud möödamineja kutsus siiski politsei, kes võõra autos komissariaati sõidutab; ümber kogunenud rahvas on küll erutatud, kuid suudab imeväärset end talitseda! Öhtul Rotonde'i kohvikus kaasmaalastega koos istudes näeme, kuidas meie *garçon*'i (kelneri) nägu minut-minutilt tumeneb ja ta mõnele kärsitule kliendile viimaks pahvatab: „Teie siin joote rahulikult oma *café-crème*'isid, minul on aga mobiliseeritud isa ja vend, ja homme hommikul vara astun väkke ka isel!“ Ja vihaseks ta sõnab siis ühele semüidi nägu külalisele: „Juutidele ma ei serveeri!“ Ta huuled värisevad erutusest, ta pilgud tukslevalt pilluvad tuld, kuid asutuse muid laudu ta suudab teenida ometi korrektselt.

3. Sõjakuulutused

Pariisis, 3. IX 1939. — hommikused lehed pajatavad Poola linnade pommitamisest. Teate saabumisel, et Inglismaa ja Prantsusmaa on Saksale esitanud ultimatiivsed nõuded ja tõrkumise korral nad asuvat sõjajalale, sama päeva pealeõunal istume parajasti lõunalauas ühes üliõpilasrestoranis. Rahvas tõuseb püsti, kõigi ilmest loeme lahendust, isegi rahuldust, kuid ei kuulu ainustki hüüdu. Ka järgnevat tundi ja päevadel ei märka meeleavaldusi ega kuule marseljeesi helisid kuskil, nagu 1914. a. suvel. Meie eestlaste rühm tõttab kohe korterit otsima väljapoole Pariisi. Isiklikult aga lähen, et möllu elevusest pääseda Seine'i kallastele „bukineerima“, vanaraamatute kauplejate väljapanekuid sirvima, ning uitan viivuks mööda võigast „Õngitseva kassi tänavat (*rue du Chat qui pêche*)“, millest ungarlane Földes on kirjutanud tuntud romaani. Ja öhtul kodus mõõdan sammudega, missugune pommivarjend on hotelli uksele kõige ligemal. Vahepeal on tänavail sõdureid rohkesti juurde siginenud, palju silmab ka senegaali kütte, rahva enamik kannab õlal juba gaasitorbikuid, igal pool ummistatakse suuremaid keldriaknaid liivakottidega, vähemaid aga suletakse kivitahvlite ja laudadega, pilusid lubjaga täites. Äride ja töökodade aknaid võõbatakse siniseks ja neile kleebitakse paberiribu, et ruutude purunemist takistada. Lapsi näeb väljas õieti harva. Öhtul märkame tänavail ja parkides, eriti valitsusasutuste linnaosas, raudkiivreis politseinikke ning sandarmeid kuni mitmekümne-mehelistes salkades valvamas, iga teise või kolmanda maja õues politseiautosid väljasõiduks valmilt. See Pariis, mille taltsutamatuses, liigest vabaduses, koguni hooletuses ja korratuses, on teinepool Reini nõnda palju kõneldud, on üleöö loonud pinevalt valvsa korra, pariislase pehmus ja naeratus on järsku nagu pühitud ja asemele astunud vali tõsidus. Kuigi linn on öhtul peaaegu kottipime, toimub autode liikumine seadsalt, jalakõndijad üle tänavate astudes lehvitavad ajalehti ja valgeid taskurätte, et õnnetusi vältida, ja julgeolek on muutunud kõige kahtlase-maisiks aguleis täielikuks, sest varguste ja röövimiste eest karistatakse tänasest peale surmanuhtlusega!

A. Saareste

(Järgneb.)

Kõne

praost A. Mohrfeldt-Mäevälja haulal

10. aug. 1938. a.

EÜS-i AJALUGU jutustab: peale „Vironia“ korporatsiooni asutamise äpardamist A. Mohrfeldt-Mäevälja seadis kokku põhikirja, kirjutas palvekirjale alla ja esitas selle ülikooli rektorile, kes selle põhikirja alusel kinnitas EÜS-i 4. veebr. 1883 aastal. 6. veebruaril astusid asutajad liikmed kokku seltsi esimeseks koosolekuks. oli 8 meesti, kõik teoloogid!

Meil on seni arutatud teiste korpide poolt see olnud suur õnnetus, et korp. „Vironia“ 1883. a. kinnitamata jäi. Tänapäeva vaatevinklist peame küll ütleva, et see oli meie haritlaskonna arenemise ja tuleviku väljavaadete seisukohast ning suunamisest — õnn.

Meie teame, et 1888. a. taheti asutada veel korp. Fraternalitas Viliensis. Ka see nurjus venelaste vastuseisemise tõttu — ka selle üle ei tule meil kahetsust tunda. Tõkeslajatele tuleks annetada aumärk!

Meie teame, kuidas olukord on kujunenud. Nii riitlikond kui tema taimelava — korp. id, kui ka Vene kange võim on kokku varisenud, aga EÜS, kelle asutajate hulgas oli A. Mohrfeldt-Mäevälja, on püsima jäänud. Ei saanud nendega üheväärtiliseks ja ei jaganud ka nende saatust!

Esimeseks koosolekuks kokkuastujad 8 meest olid kõik teoloogid, usuteadlased. On käsitatud ja kõneldud nii, et see oli suur õnnetus meie haritlaskonnale. Nüüd, tänapäeva vaatekohalt, meie julgeme ka selle väite väärtuses kahelda.

EÜS asutati ärkamisajal, kus võtluse lained käisid kõrgelt, kus ajalugu õpetati ja seletati nii, et enne ristiusu tulekut olnud kuldne põli maarahval — Maarjamaal. Ristiusku minek olnud eksimus. Ristiusust vabanemine olevat meie kuldse ajastu algus. Nii räägiti meil umbes 50—60 aastat tagasi ja imetleti omaloodud jumalaid ning pooljumalaid. Nüüd kus suured rahvad sedasama õpetavad ja teevad ning ristiusust vabanemises oma päästeankrut näevad, nagu Saksas ja Venes, nüüd on meil nagu kahtlus tõusnud, kas need uued õpetused on väärtuslikumad kui ristiusu õpetus inimeste ja rahvaste vendlusest. Mida saavutatakse oma rahva väljavalituks rahvaks kuulutamise ja teiste rahvaste kui alaväärtuslike hävitamisega! Kes elab — see näeb. Kas pole siiski väärtuslikum õpetus rahvaste solidarsusest, mis inimesi ja rahvaid ühendab.

Meie mõistame seda hinnata tänapäeval, meie mõistame hinnata ka A. Mohrfeldt-Mäeväljat, kes oma pikal rännakul siinilmas on lakkamatult jutlustanud inimeste ja rahvaste vendlust.

Armas Mohrfeldt-Mäevälja: EÜS on Sinule tänulik, et Sa 1883. aastal olid organisatsiooni asutajate hulgas, millest tekkis EÜS.

EÜS on Sinule tänulik, et oled jutlustanud õpetust, mida nii palju vihatud: inimeste ja rahvaste vendlusest.

Tänutäheks asetan sinu haulale pärja sini-must-valge lipu värves — värves, mis ei kõdunenud ühe organisatsiooni värvideks, vaid said terve rahva lipu ja võitluse värvideks.

A. Ha

Teated tulevad tuppa...

VIMASEIST uusima aja tehnika imedest osutub üheks tähtsaimaks ning geniaalseimaks kahtlemata raadio. Päevast päeva, tunnist tundi jätkab ta võidukäiku läbi linna ja maa. Signaal, mis välja saadetud Šanghais ligik. 10 000 km kaugusel meist, jõuab siia umbes $\frac{1}{30}$ sek. pärast. Milline vahe võrreldes sellega, mis veel 150 a. tagasi oli muinasjutuliselt kiire: kui 1796. a. Vene keiser Paul I soovis, et tema Moskvas peetavate kroonimispidustuste algus oleks Peterburis kahurite aupaukudega tähistatud, siis rivistati Moskvas Peterburi sõdurite abelikega 200 m tagant laskevalmis püssiga käes. Kui Moskva Kremli kroonimispidustuste kirikukellad hakkasid helisema, laskis esimene sõdur paugu, järgmine, kes kuulis esimest pauku, laskis omakorda jne. Moskvas Peterburini 640 km-se vahemiku läbistamiseks kulus 3 tundi aega ja alles 3 tundi pärast kroonimispidustuse algust Moskvas mürtsusid Peter-Pauli kindluse kahurite paugud Peterburis.

Esimene, kes kaugemaid saatekatseid elektromagnetiliste lainete abil korraldas, oli Kroonlinna merekooli füüsika õpetaja Popov. Ta ehitas nn. valguregistreerija. Popov arutles õieti: kui looduslik elektrisäde välgu näol võib tekitada elektromagneetilist lainetust, mida on tunda suures ulatuses, miks siis ei võiks inimeste poolt kunstlikult tekitatud elektrisädemed saavutada praktilist rakendust signaliseerimise näol — vaja aga osata neid kinni püüda ja probleem olekski lahendatud.

7. mail 1895. a. demonstreerib Popov ühel Peterburi füüsikaseltsi koosolekul avalikult oma valguregistreerija tegevust ja juhhib tähelepanu sellele, et elektromagneetilised lained võimaldavad luua traadita sidet, ja juba 24. märtsil 1896 saadab ta esimese traadita telegrammi 250 m kaugusele.

Lootusrikas algus oli rajatud. Jäi nüüd vaid loota, et Vene valitsus toetaks Popovit edaspidistel katsetel raadio arendamise suhtes, sest venelaste käes oli võimas mereväe relv — traadita side üksikute laevade kui ka mandri vahel. Oma katsetamisvõimaluste laiendamiseks pöördus Popov mereministeeriumi poole, kellele merekool allus, 1000-rublalise toetuse saamiseks. Sai aga sealt ministri kindlakujulise otsuse: „Sellisele rämpsule raha mitte lubada!“

Kuid Popov ei loobunud oma katsetest — isiklikkude summade varal, mida ta hankis laenu teel, konstrueeris ta järgmisel aastal uue parema saate- ja vastuvõtijaama, mille ta paigutas laevale ja saavutas vastuvõtu 8 km-sel kaugusel. Tema assistent Rõbkin avastas 22. juunil 1899 esimesena võimaluse morsi märkide vastuvõtuks mitte telegraafiaparaadi, vaid telefoni abil, mis võimaldas tegevusraadiust tõsta 30 km-ni. Kõigele sellele vaatamata ei pööratud Vene võimukandjate poolt raadiotelegraafi ega tema uurijaile ikkagi mingit tähelepanu ja väga tõenäoline on, et ei olekski pööratud tähelepanu üldse, kui pime juhus ei oleks appi tulnud: 7. detsembril 1899. a. lahkus Kroonlinnast kolmeaastasele maailmareisile Vene mereväe vägevuse tutvustamiseks laevastiku au ning uhkus soomuslaev „Kindral-admiral Apraksin“. Et aga õhtul hakkas mõl-

lama erakordselt tugev lumetorm, mis ei võimaldanud orienteerumist tuletornide järgi, siis lõppes see maailmareis Soome lahes, Kõrgessaare kaljude otsas 150 km kaugusel Kroonlinnast. Järgnenud külmad ilmad rautasid laeva jääkammitssasse, nii et ei jäänud mingit võimalust laeva äratoomiseks enne kevade tulekut. Vahepeal ei võidud aga laeva valveta jätta ja suurem osa laeva meeskonnast jäeti laevale. Sideme loomine teadete üleandmiseks veelase kaabli abil lähema linnaga, s. o. Kotkaga Soomes oleks maksnud projektide kohaselt 5300 rubla — kuid häda seisis selles, et kaabli panek oleks võinud teostuda vaid siis, kui meri oleks jääst vabanenud s. o. kevadel, mil niikuinii oleks võinud laeva juba ära tuua. Nüüd tuli ühel ministeeriumi ametnikul järsku meelde, et keegi koolmeister oli ministeeriumi tülitanud rahaküsimisega mingi traadita telegraferimise jaoks. Kutsuti Popov kohale ja lubati 10 000 rubla traadita ühenduse loomise eest. Popov võttis ettepaneku vastu ja veebruaril alul püstitas Kotkas raadiovastuvõtte- ja saatejaama. Samal ajal tema assistent Rõbkin, keda viidi jäälõhkujal „Jermak“ Kõrgessaarele, püstitas neid seal. 10. veebruaril oli mingi suurvürstinna nimapäev ja laeva juhtkond tegi korralduse Rõbkinile esimese ametliku raadiotelegrammina saata tervitusteogramm sellele vürstinnale. Kuid momendil, mil Rõbkin pidi asuma selle saatmisele, tuli telegramm Kotkast mereministri korraldusel: „Jermaki komandõrile“ Lavansaare ümbruses triivib lahtine jääpank kaluritega. Asuda päästmisele!“ Nii kujunes esimeseks ametlikuks telegrammiks maailmas elupäästmise korraldus. Tõesti olid õhtuks 27 Lavansaare kalurit Kõrgessaarele ära toodud. Kui palju tuhandeid inimelusid on sellest ajast juba raadio kaasabil päästetud!

Ühendus Kotka ja soomuslaeva vahel püsis laitmatult kuni laeva äravõimiseni kivide otsast. Tagasi tulles sai Popov ergutustasuna 30 000 rubla, assistent Rõbkin 1000 rubla. Ühtlasi otsustati vene sõjalaevastik raadiofitseerida. Kellele aga anda tellimine? Loomulikult Popovile, mõtleb ehk lugeja temale kui tõsivenele, kes lükkas tagasi ameeriklaste miljonilised ettepanekud patendi edasimüümiseks ja kes tegelikult tõestas oma raadio konstruktsiooni head töövõimet. Kuid ei! „Põhjaliku kaalutluse“ järele anti tellimine saksa firmale Telefunken, kusjuures kaalutluse põhimotiiv oli järgmine: Samaaegselt Popoviga tegutses raadio alal Inglismaal tuntud firma Marconi, mis omas sel ajal palju tellimisi ja mille aktsiatel oli seetõttu kõrge kurss, õieti neid aktsiaid müügil nende hea tasuvuse tõttu ei olnudki. Teisena tegutses Saksamaal Telefunken, mille aktsiaid oli laialt saada ja päris madala kursiga. Vene admiralid otsisid kokku Telefunken aktsiaid ja siis andsid tellimise terve vene sõjalaevastiku raadiofitseerimiseks Telefunkenile. Sellise suure tellimise saamisel tõusis loomulikult Telefunkeni aktsiate kurss kõrgele ja admiralid realiseerisid kokkuostetud aktsiad, saades hiigla vahekasusid. Mida teha aga Popoviga, selle esimese vene raadiopioneeriga? Et teda kõrvaldada admiralide mahhinatsiooni teelt, tuli ta kõrvaldada mereväest. Seda tehti väga lihtsalt: Popov „ülendati“ füüsikaproffessoriks Peterburi elektrotehnika instituuti.

Samaaegselt Popoviga töötas traadita signalisatsioonil alal 22-aastane Itaalia insener Guglielmo Marconi. Esimesed saatekatsed teostas ta oma isa suvilas Bolognas 1896. a. suve alguses — seega paar kuud peale Popovi esimest saatekatset.

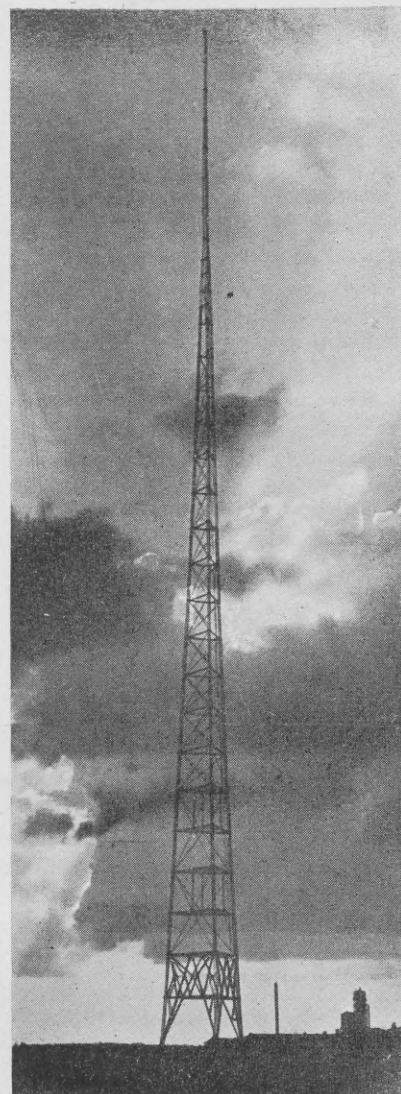
Esimeste õnnestunud katsete järele algas palavikuline töö Marconi laboratooriumis. Taheti teha saatekatseid üle Atlandi ookeani. Seda ettevõtet pidasid isegi inglased võimatuks, teiste maade õpetlastest rääkimata, sest kõik tolle aja teadlased arvasid, et pikad elektromagnetilised lained levivad nagu ülilühikesed valguslained, peaaegu sirgjooneliselt.

1900. aasta töövili oli võimsa saatejaama püstitamine Poldhus — Inglismaa läänerannal, mis pidi tugevaid elektromagnetilisi laineid maailmaruumi paiskama. 26. novembril 1901. sõitis Marconi ühes oma assistendiga Newfoundlandi ja ehitas vastuvõttestaama onnikese Ameerika idaranna lähedal mäe otsa. Pea jõudis kätte kokkuräägitud päev — 14. XII, mil saatekatsed pidid algama. Vesinikuga täidetud pall viis 200 m pikkuse antenni ühe otsa kõrgele üles. Teine ots oli ühenduses vastuvõtte aparaatuuriga. Põnevusega oodati kokkulepitud saateaega: raadio peatelefonis oli kuulda nõrk kolmekordne tiksumine... morsi tähestiku täht s — nende kokkuleppe märk! Ka õhtupoole ja järgmistel päevadel oli see signaal kuulda — kord paremini, kord halvemini. Atlandi ookean oli võidetud!

Kuid 1914. a. puhkes Maailmasõda, mis kogu Maakera kultuurelu pabupidi pööras, takistades kultuuri ja teaduse rahulikku edenemist. Raadio saate ja vastuvõtte seadete pidamine keelati eraisikutele surmanuhtluse ähvardusel. Kuid sõda, mis on muidu iga kultuurse edenemise surm, oli radiole edustajaks. Sõdijate poolte insenerid ja teadlased pingutasid meeletult oma ajusid, et raadio saadet ja vastuvõttu võimalikult kõrgele järjele viia, et teda oleks võimalik väärikalt sõjajumala vankri ette rakendada. See töö kandis vilja: koostati mitmelambiline madalsageduse kõvendaja, leiutati heterodüüni ja superheterodüüni printsüübid, takistuskõvendaja jne.

Eraellu pääsis raadio alles peale sõja lõppu, umbes a. 1919. Ameerika raadiotarvete vabrikud alandasid oma saaduste hindu miinimumini ja hakkasid andma omal kulul nii sõnalisi kui ka muusikalisi ettekandeid. Sellega oli rajatud alus ringhäälingule umbes niisugusel kujul, nagu ta praegu on. Ärimehed arvestasid õieti: odavate raadiokaupade läbimüük kasvas mitmetuhandekordselt; nende kasud olid määratu suured ja raadio sai Ameerikas ühe aastaga populaarseks.

Sootuks halvemini käis raadio arengu käsi Euroopas. Kõige enne jõudis raadiotõbi otsaga Ameerikale lähemale maadesse — Inglismaale ja Prantsusmaale a. 1920—1921. Neis maades oli raadiokuulamine küll lubatud, kuid kuulata polnud midagi, välja arvatud morse signaalid, atmosfäärilised raginad ja elektromootorite surinad. Saksa maal oli raadio eraisikutele koguni seaduslikul teel keelatud kuni 1923. aastani, mil hakati arusaamisele jõudma raadio suurest kultuursest ülesandest ning tähtsusest ja asutati esimesed ringhäälingu jaamad. Eestisse jõudis raadio 1924. a., mil kohmakas neljalambiline „universaalreaktsioon“ Tallinnas avalikul demonstreerimisel, nähta-

Türi raadiosaatejaam

vasti rahva hirmutamiseks, saatis kõverast valjuhääldaja torust esimest korda igasuguseid raginaid ja vilesid. Aasta 1924 tõi meie riiki tervelt 3 „raadiokodanikku“, neist 1 isegi Tartus, 1926. a. detsembris avati meie ringhääling Tallinnas, novembris 1928 abijaam Tartus, ja raadiokoolajate arv hakkas ka kiiresti kasvama ning ulatub praegu 70 000-ni, jäneseid kaasa arvamata.

Elektromagnetiliste lainete teine tähtis rakendusala on piltraadio: piltide ja sündmuste edasiandmine traadita teel, mida vastuvõttestaamas on võimalik kinni püüda ja ekraanil esitada. Selle rajajaks on Saksa teadlane K o r n. Piltraadio on võrreldes hääleraadioga alles lapsekingades.

Viimaseks probleemiks, mis hoopis oma arenemise eel seisab, on elektrienergia traadita edasiandmine. Näiteks poleks mingi tarvidust Tartu ja Ulila vahel mitmesaja miljonilist juhtmetikku üles seada, kui oleks läbiviidav see idee. Kuid käesolev probleem nõuab elektrilainete juhtimise võimalust: kogu saadetav elektrienergia oleks kiirgatatud elektromagnetiliste lainetena Tartu linna üldantennile, kus ta muutuks uuesti elektrienergiaks ja saadetakas traadi või traadita teel tarvitatute kätte.

Kodumaatute ideed „pühast Venemaast“

MAAILMASÕDA ja vene esimene kui ka teine, enamlaste, revolutsioon paiskas suured hulgad venelasi eemale oma kodumaast laiali üle kogu maailma. Vene emigrante arvatakse olevat piiri taga — zarubežjes — umbes kaks miljonit hinge. See on rahvahulk, kes ei saa kaduda vaikides üksik-indiviididena teiste rahvuste hulka, vaid kes omab hingeelu, omad ideed, juhid, oleviku väljavaated, tuleviku lootused, ajakirjanduse, ühingud ja muud sellised rahvuslikud-kultuurilised eluavaldused. Hiinas, Euroopas, ja Ameerikas ilmub tubli kolmkümmend ajakirja ja -lehte. Neis sõelutakse igakülgselt mineviku ja oleviku küsimusi ning tehakse plaane tulevikuks. Ei ole huvita nende lehtede sisu suunda jälgida, ja seda enam, et kirjutistes puudutakse sagedasti ka Baltimaid kui endist Veneriigi osa.

Kogunege minu ümber...

Ei ole pagulaste peres vaibunud lootused kord jälle „üles ehitada“ Romanovite dünastiat; pretendendina troonile saadab suurvürst Vladimir Kirillovitš Prantsusmaalt „läkitused“ oma rahvale: „Need, kes usuvad praeguse võimu saavutusi Venes, ei leia oma eksitustes Minu kaastundmust. Vene inimesed impeeriumi uuesti ülesehitamiseks ajaloolistel alustel kogunevad Minu ümber“. — Ei puudu intriigid kõrgemates kihtides ja purelemised parteide ja ajalehtede vahel: „... vanad kindralid ja nende tentsikud Pariisis... laisklevad, jooivad bankettidel ja magavad...“ nõõgivad ühed teisi.

Minevikku mõistetakse hukka: „Kaotasime sõjad Türgi ja Jaapani vastu, Maailmasõja ja kodusõja... Vene sõjavägi evis parima vaimu maailmas aga kõige mahajäänuma organiseeringu. Ühelt poolt võrdlematu heroism ja teiselt poolt ennenägematu ajast mahajäämine organiseerimises.“ Maa valitsemise ja majanduselu suhtes tunnistatakse, et „keisririigi määratu suurte ringkondade (oblastite) maaomavalitsustest ilmajätmine ja rahva kõige vähemais asjus Peterburi tšinovniku meelevalda andmine takerdas maa majanduslikku ning kultuurilist arengut ja äratas õigustatud rahulolematust, oli see Baltimail või Turkestanis. — Nüüd meie võime jälgida, kui kaugele on jõudnud Leedu ja Baltimaad kahekümneaastase iseseisva elu ajal oma rahvamajanduse organiseerimisega.“

Tee tagasi

Tagasipääsemise lootused oma kodumaale tiivistavad igasugu kavatsusi ja mõttemõlgutusi. Leitakse, et omal ajal on pagemas olnud Masaryk, Beneš, Mussolini, Piłsudski, Horti, Lenin. „Meie optimismi teooria omab kindlad ajaloolised eelkujud; võib nende najal tõendada, et võim kui reegel läheb kord üle emigrantide kätte.“ — Tagasipääsmine kodumaale on põhimotiiv, mis käib läbi enamikust juhtkirjadest. Neis ilmnevad aga ka järsud vastuoksused. „Vana stiil suri tagasipöördumatult,“ kirjutatakse läna, homme kinnitatakse aga resoluutselt: „Meie teooria on keisririigi loosung.“ Või jälle: „Peab Venet ülesehitama föderatiivsetel alustel“ ja siis vastupidiselt. „Tervel real põhjustel ei või Venema ära ütelda oma en-

distest territooriumidest piirimail, mis saavutatud rea inimpõlvede verrega.“

Ei saa tunnistada mitte-õiglaseks ja mitte-olukordadekohaseks nõudmist, mis esitatakse kodumaale tagasitahtjatele: „Need, kes mõtlevad, et nemad leiavad eest vana Venemaa ühes tema traditsioonidega, usuga, arvamustega, ebausuga, vanade olude- ja mõistekorraga — neil ei ole mingit mõtet Venesse tagasi tulla. Kodumaale tagasitulemise ideed peab puhastama nende inimeste lihahimulistest meelemõlgutustest, kes täiesti tõsiselt mõtlevad, et neile tuuakse kingiks nende endiste maalarakate kaardid, aukraadid ja eesõigused, et on „Jar“ ja „Strelna“ (lõbulokaalid endises Moskvas) — ei, tuleb valjuseni intensiivne töö, tuleb loomisvõime, oskuse ja talendi hindamine.“ Või jälle: „Punaväe organisatsioon seisab võrratult kõrgemal kui ennesõjaaegse vene armee oma. Vana vene sõjaväe printsiipide tagasitoomisest ei või olla kõnetki“...

Enamik tsitaate on võetud Sofias ilmuvast „Naša Gazeta“st. Need on selged väljendused, mis ei vaja kommentaare. —

Vene emigratsioon oma arvult ja iseloomult on ilma eeskujuta juhtum ajaloo, ületav juutide vangipõlve Babülonis ja laialipillamise üle kogu maailma peale Jeruusalemma hävitamist. Kas saatus toob kord vene pagulased kodumaale tagasi või sulavad nende tulevased põlved kohalikesse rahvastesse, vähemates keskustes kiiremini, suuremates kogustes enam aegapidi — see on kirjutamata ja aimamata ajaloo lehekülg.

Mis puutub meisse, siis...

Peatume väite juures, et Venemaa (monarhiaks uuesti ülesehitamise puhul) ei või ära ütelda oma endistest territooriumidest, mis „võidetud rea inimpõlvede verega“. — Tõsi, et Venemaa võitis Läänemeremaad mitmete põlvede kestel, verehinda ei saa aga lugeda meie eest maksetuks. Küll aga — vastupidi — palju eesti verd on valatud asjatult.

Kui suurvürst Ivan III päevil (1501. a.), Ivan IV Julma valitsuse ajal (1558—1580), Põhja Sõja vältel (1700—1710) ja muil juhtudel venelased oma vaenlastega, mõõgavendade orduga, poolakatega, rootslastega sõididid, siis vene väed bezmilosserdno opustošili neprijatelskuju zemlju (ajaloo keel) — armutult laastasid maad, põletasid, röövitsid varandusi, tapsid mehi, naisi ja lapsi, vedasid neid sõjasaagina vangi ja tegid orjadeks, nõnda et korduvalt maa jäi tühjaks, tuhka ja lagedaks. Valatud veri oli vene ajaloo varemeil ja hilisemal aegadel vene rahvaga rahu ja heas naabruses elanud eesti rahva veri. Palju jäi meie rahva poegi Krimmi, Türgi, Jaapani ja Maailmasõja väljadele. Rahva seas populaarsuses olnud „See kuulus Kars ja Erserum“ ja „Keiser, usk ja isamaa“ on veel õige värsked ja vaid ununemise teed algavad ajaloo kajad. Oleme esiteks vene valitsejate sõjavõimu ohvritena ja hiljem selle võimu tegevjõuna küllalt verd valanud, jäädes ühtlasi oma hädadega orjapõlve. — Aga need ajaloo omaaegsed ja ajaloomulised nähtused ja tingimused on möödunud ning — unustatud!

Lahkujad (natüürmort)

Gori

Epigramme

TULEVIK

Me näeme, kuis rahvad nüüd valmis,
sõdurkeisri et võidaks taas täring;
ole tervitet rauds ja malmis,
vastsetl sünnitet õhtumaa häving!...

POEEDI HIRM SÕJA AJAL

Ta kardab, et peetakse teda
ehk keelatud raadiojaamaks,
Ja nii pahandaks näljarott seda,
kes määrat nüüd ordeneid saamaks...

J. Paulson

UNENÄGU

Nägin unes: Volga voolas,
Pärnu kalur silke soolas.
Lääne meri läikis udus,
kapral kalamõrda kodus.

PÕUAAASTA

Põua aeg on tunda talus,
kodu muld on sünnivalus.

Riimimäe

Ajalugu ei kordu alati. Praeguse kultuuraja rahu ja heanaaberlikkuse vaimus jäägu kodumaata Vene valgete unistus — „võitmine mitme põlve verega“.

Tartus, 24. nov. 1939.

—iklus

JÕULUÕHTU PATUSTE KIRIKUS

Oi patuseid, mis täna kokku kulgend,
Et praksub rohkest rahvast püha pink.
All kogudus on sõrmed ristiks sulgend,
Näol kõikidele võitnud vagatsuse mink.

Nii kesk elektriküünla kalget sära
On teeskluspõrmus siid ja kalts ja krepp.
Suud hüürganud, et kurdid kohkuks ära,
Et valla võppuda võiks taeva trepp.

Ees pastor paatoslik kui muiste Mooses
Neil patustpõormist kõmistab kui kõu:
Õnn õige õitseb kibuvitsa rooses,
Usk uskujal toob kalevliku jõu!

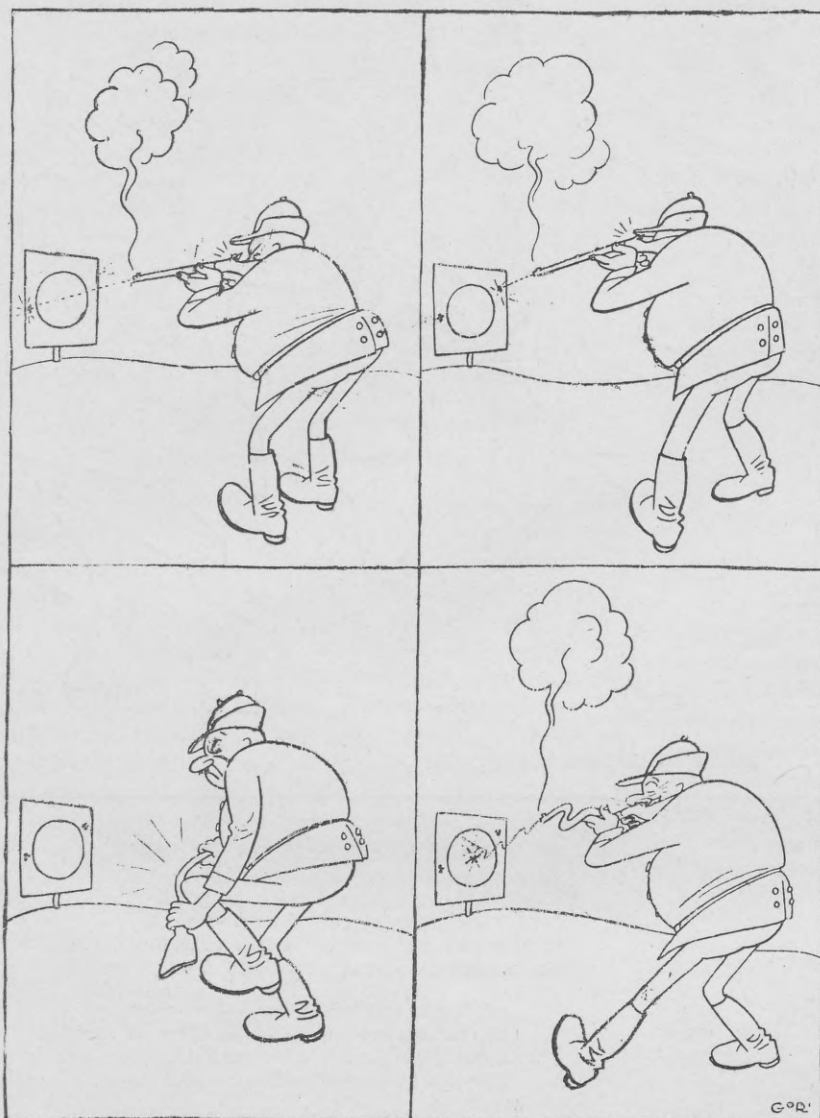
Kord Petlemmas meil sündis jõuluime —
Me liha lunastas ta vaimu tarm:
Saab jalad jalutu ja silmad pime
Ning surnud hauast tõstab tema arm!

Ent äkki, keset palviust, naer nii lõikav hakkab
Ja kajab kooridelt nii mukk, nii hull.
See kogudusse maruhooga nakkab —
Ja jõurab oreigi kui mõurav pull.

Must pastorkuub, näe, äkki kriiskav-ere.
Tuld altarilt mees sülgab täiest jõust.
Talaari all lööb karva püha kere —
Tal kabjad, sarved, põrguvürsti lõust.

Hõi! rõkkab, jõõratseb nüüd kogu kirik —
Keps kabjasjalu müdisedes käib.
Koraaliks ulumine, hambakiriu.
Maast laeni tulemõll kui põrgus näib.

Eeda Kook

1) „Kui võtad suuna pahemale, lased märgist mööda!“

2) „Kui kaldud paremale, pole märkitamisest juttugi!“

3) „Nupukas mees peab aga end aidata oskama!“

4) „Nii — vingerdamisega jõuad alati sihile!“

VAJATAKSE MÄRTREID

AVASÕNA

Moonid und väikeste tütarlaste, Sookaelad poiste silmle toovad. Surm on kui kallis tomatikaste, Mida matsid taldrikut joovad.

PEOKÕNE

Astugu ligi, kel julgust on veres, Keda aheldab orjuse neede, Kas olla orjaks orjade peres Või saada matkajaks märtrite teedel!

Mõttele, kuis kultuur on teinud nii kergeks, Märtrisurma, mis vajalik talle: Enam pole vaja, et tules sa kõrbeks, Enam ei vii su tee sind kord võlla.

Enam su peagi ei kõlgu kord teibas, Selga ei künna sul nülgimisraud: Üksainus kuul, ja meest nii reibast Ootab tundmatu sõduri haud.

Kas see kõik pole saatusetäheks: Viimne kord vaja paar miljonit meest Pimesisilmi kes rindele lähaks Võitlema parema homse cest!

EPITAAF

Aeg, sind kätest ja jalust köidavad uuduse maod; piinat sest salvavast valust lindtiivul ahtana kaod.

Süda on kalgimast kivist, kuigi siin räägivad teod kuldähil uljate rivist, viind keda suremiseod.

Väliselt tundlikku žesti — tõmmates kübara peast — igäüks näitab. Kuid pesti peagi kõik tunded me peast.

Ihudes tegude piiki, eks me nii mõndagi nea; kadudes manalariiki, unustus katab meid pea.

Ralf Parve

MOETÕBISED

Igäüks, kes tehes samme esimesi parnassil, arvab meeldivat siis massil, kui teeb epigramme.

Ralf Parve

VAIM JA VÕIM

Vaim nagu vaene orvuke me päevil vaagub hinge suus võimult kingit kooruke ja keres kõrgepinge.

E. Nukk

TERVITUSED

Moonid und väikeste tütarlaste, Sookaelad poiste silmle toovad. Surm on vaid viimne ja vajalik aste Neile, kes maailma paremaks loovad.

Aadu Mäerist

TAGASIVAADE

Naise suu ja käte vale mõistust tumestas kui öö, rõõmsaks silistas su pale, poolikuks jäi alat töö.

Elu karmi ohakkesa kaunistas kui alpiroos, otsisid kui linnupesa kalda rihval pilliroos.

Ja kui kainenesis kihus — suhu rebenes sul naer: olid ainult naise pihus kire laeva lihtne aer.

Leo Mõtus

Peavari on inimesele tarvilik

KUI MARTIN LUTHER oma katekismuses ülalpidamiseks tarviliku söömise, joomise, riiete ja kingade järele asetab koja ja maja, siis ei saa siin näha juhuslikkust, pigemini üsna sügavat elu tundmist.

Söömise ja joomise täielik puudumine hävitab inimese ruttu. Ometi on meie ilmastikus peavarju küsimus ka sedavõrd tähtis, et temastki oleneb inimlooma heaolu maast-madalast peale. Kas ta kasvab tervena täiejõuliseks ühiskonna liikmeks, kas teda ei varitse nakkushaigused juba kodus, ja kas ta kasvades ning pärast töötades ei maksa matti tervisega halbadele korterioludele. — Eks oleks Eesti inimese keskmine iga kõrgem, kui suudaksime tagasi tõrjuda need tõved, mis olenevad halvatest korteritest.

Eluraskuste tekkimisel tõuseb päevakorrale ka korteriküsimus. Viimaseaja sõdadega kaasaskäiv nähe on korteriüüride kallinemine ühes elukalliduse tõusuga muudel aladel. Meie valitsus ei saanud piirduda mõningate toiduainete hindade normeerimisega, vaid andis rahvaesindusele vastuvõtmiseks üüriseaduse, mis kõrvaldaks hädaohu, et mõnel pool võiks korteriüürid sedavõrd tõusta, mis ei laseks kehvatel inimestel kortereid enam üldse pidada, ehk olgu siis, et elatakse hunnikus ühes toas, kus puudub hommikupoole ööd õhk hingamiseks, kus pole tuba võimalik tuulutada puhta õhu saamiseks, sest et tuba pole ilmiski inimestest päris tühi, kus samas ruumis elab inimene, kuivab märg tööriie, valmistatakse toitu jm. Kõnealune üüride korraldamise seadus ei too mingit suuremat muudatust meie korterikultuurisse, nagu öeldud on tema ülesandeks ära hoida, et üksikud ahned inimesed ei saaks kaasinimeste hädast endale teenimatult kasu saada. Korteri kultuuri probleem on ning jääb endise teravusega päevakorrale.

Meie rahva ühe kurjema vaenlase — tuberkuloosi vastu on alustatud innukalt võitlust. Aga see võitlus ei annaks lõplikumaid tulemusi, kui elutingimused on halvad, haiguse levimiseks võimalused endiselt suured. Eks oleks imelik mõelda, et kustutades kahjutuld kisume välja palke, pritsime neid veega, ja kui nad kustunud, siis paiskame uuesti tagasi suurimasse lõõma. Eks ole tuberkuloosihaige paiskamine halvadesse tervislikkudesse tingimustesse samasugune kustutamistöö. Ja teine laialdaselt esinev haigus — reuma on teatud määral tuberkuloosi Ristija Johannes. On ta tunginud kehha, rikkunud ilanahad, siis pole tuberkuloosi bakteritel pesitsemise organismis enam võimalu. Aga ühte kui teist tõbe soodustavad halvad korteriolud.

Kohe kui võtad mõninga sotsiaalpoliitilise küsimuse kõne alla, võid kuulda, et kõigeiks oleks vaja palju raha, aga see meil puudub. Mul ei tule meeldegi hakata kedagi veenma, et võiksime kanda

suuremat maksukoormat. Oleks vaja leida võimalusi asja nõnda korraldada, et vähema kuluga saavutaksime rohkem. Ja peavarju hüvastamisel on võimalik nii mõndagi teha, ilma et tarvitseks kanda vähematki kulu. Näiteks nimetame õhu puhastamist. Meie rahvas elab võrdlemisi hõredalt. Meie linnadeski pole õhk kuigi suurel määral rikutud. Millest tuleb siis, et mõnes majas ei ole sisseastujal millegagi hingata. Juba siit võime järeldada, et teatud määral on tegemist lihtsa arusaamatusega, kultuuri taseme madalusega.

Kes tahaks väita, et meile on rahvamajanduslikult tarvilik või vähemasti kasulik ehitada osa kortereid põrandaga allapoole kõnniteede pinda, ehitada nõndanimetatud keldrikortereid. Meie ilmastikuolud pole üldiselt head. Niiskeid uduseid päevi on aastas palju. Kui raske niiske õhk roomab mööda maapinda ja akna avamise korral tungib neetud keldrikorterrisse, siis oleks ainuõige väljapääs sellest seisukorrast ehitada kõik korterid peale maa. Selle keldrikorteri juures on veel see halbust, et vihmade ajal vesi paiskub mööda seina, imbub puusse, rääkimata lubjast ja tsemendist, ning seinast aurab korterrisse. Korterrite ehitamisel tuleb püstitada nõue, et alumise korra korter oleks sedavõrd kõnnitee pinnast kõrgemal, mis võimaldaks ära hoida vihmasadude ajal korteri seina täitumist veega.

Edasi meil ehitatakse veel korterites isegi saale. Väikesed nad ju on. Aga ka väikest üleaurust asja pole vaja. On küllalt, kui üks tuba tehakse sedavõrd ruumikas, et selles võib perekond koos istuda ja mõni perekonnaliige ka tööd teha. Jääb selle toa suuremaks tegemisest põranda pinda üle, siis tehtagu ka teised toad vastavalt ruumikamad. Aga põhimõtteks olgu, et need toad, milles elatakse, magatakse, töötatakse, olgu suuremad, kuna vedelev saal võib korteris puududa. Või kui kolikambrit peetakse tarvilikuks, olgu siis.

Mõned linnavolikogud on vastavate ehitusmäärustega keelanud keldritesse eluruumide ehitamise. Et ajast-arust maha jäänud linnavolikogudelt sama nõuda, tuleks seadusandlikul teel keelata keldrikorterrite ehitamine, samal ajal kiirustades ehitamist, et maa-alustest ruumidest välja tuua neid, kes sinna on surutud.

Kui aga kord peavarjupoliitikat käsitav seadus anda, siis tuleks leida tee, kuidas pääseda kaebustest, et lasterikkaid perekondi ei taheta üürnikkudena majja võtta. Meil on krediitpoliitikal ehitamise alal oma osa. Poleks raske ehituskrediidi kasutajatele tingimuseks teha, et soodustataks korterisaamisel lasterikkaid perekondi. Seni on seda soodustust andnud ehitusühingud. Ja nad pole sellepärast sattunud mingisugustesse raskustesse ega rahva põlu alla. Ei peaks eramajade omanikud

JÄRELHÜÜD RAHUPIDUSTUSTELE

NOVEMBRI LÖPUL teatas rahvusvaheline olümpiakomitee, et 12. olümpia 1940. a. suvel jääb Helsingis pidamata. — Vaenutegevus, mis võtab üha laiemad kontuurid, on surmanud järjekordselt kauni rahupidustuste-mõtte. Kui uus-aegsete olümpiamängude algataja Pierre de Coubertin 19. sajandi keskel hakkas taas elustama vana kultuurimaa, Kreeka spordipidustusi, siis oli kahtlemata nende üheks peamiseks mõtteks kõiki maailma rahvaid spordiväljal üksteisele lähemale tuua, kus nad sõbralikult ja üksteise mõistmises jätaksid viha ning püüdleksid kaunima ja aatilisema poole.

Ei tahaks nagu ikka veel uskuda, et meie põhjanaabri kodupinda uurendavad praegu kahurimürsud ja maa, milline suure hoo ning vaimustusega elas kaasa järjekordsete rahupidustuste ettevalmistustöödele, kus tuleval suvel tuhandesse ulatuv spordinoorus oleks ausalt ja rõõmsalt võistelnud, on praegu sõja tallermaaks. Aga nii see on ja me ei saa sinna midagi parata. — Ideed ning vagad soovid on varemgi langenud kildudeks.

Olümpiakell on vaikunud. Ta ei helise tuleval suvel ega kuuluta: „Ma kutsun maailma noorust!“

Ralf Parve

Uusi „Kalevipoja“ illustratsioone

„Kalevipoja“-aineid kujutavas kunstis — see teem pole kaugeltki kergesti käsitledav.

Alljärgnevas tahaksin puudutada vaid „Kalevipoja“ illustratsioone, mis on omaette eriküsimus. „Kalevipoja“-aineline kujutus ei ole veel sama lugulaulu illustratsioon. Ja selles, siin peitubki kõige olulisem koht, et meil „Kalevipoja“-aineid kasutades pole üldsegi selgitatud „Kalevipoja“-kujutusi illustratsiooni seisukohalt. Seetõttu on võimalik olnud, et meil on loodud „Kalevipoja“-ainelisi kujutusi, mis põhilises vastolus „Kalevipoja“-vaimu, selle maailma, miljöö ja tegelastega.

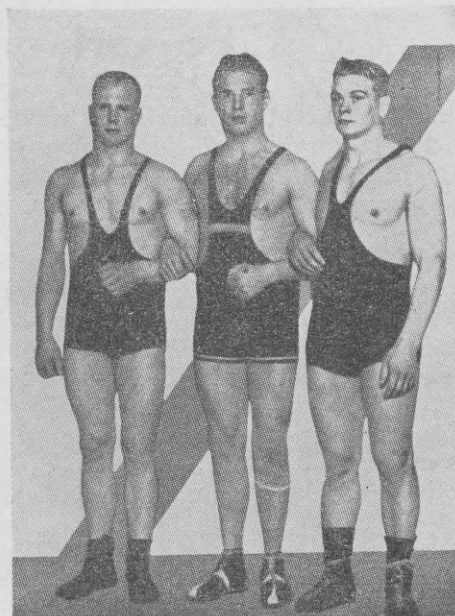
*

„Kalevipoja“-aineid on kasutanud juba A. Weizenberg oma skulptuures. Kuna Weizenberg kõiges endale eeskujuks seadis antiiskulptuuri, siis ka ta „Kalevipoja“-kuju“ on otseselt tuletatud sealt, oma teed aga on skulptor läinud Linda kujutuses, mis omab nii isiklikku kui ka rahvuslikku omapära. Ilmtingimata mainimist väärivad Hoffmani, Kallise, A. Adamsoni ja V. Turpi „Kalevipoja“-ainelised looded. Kr. Raua nii-nimetatud „Kalevipoja“-illustratsioonid, mis on toodud „Kalevipoja“ viimases luksusväljaandes, on omaette peatükk. Nende iseloomustamiseks

tahtma endale sellast kohustust võtta, siis tuleks ehituskrediit juhtida peamiselt ehitusühingutele.

Kõiki külgi peavarjuküsimuse juures kaaludes on mulje, et võimalik oleks mõndagi saavutada, vajamata suuri rahasid. Hea tahe annab ka tulemusi. Asutagu asja juurde hea tahtega.

Jaan Vain

Kolm Eesti kuulsat matimeest: Karklin, Kotkas ja Palusalu.

võib lausuda, et need on „Kalevipoja“-ainelised maalid pliitsiga, tööd omaette, Kr. Raua loomingu „Kalevipojast“ võetud teemadel. Siinjuures peale muu tuleb veel tähendada, et need Kr. Raua tööd kehastavad seda mentaliteeti, kuidas „Kalevipojale“ läheneti enne Vabadussõda, enne iseseisvusaega, ning kuidas „Kalevipoega“ siis tõlgitseti.

„Kalevipoja“-lugudes siis helises kaasa endastmõistetavana ja paratamatusena mingi kurblik, kui mitte süngi kaasheling, on ju lugulaulu järele Kalev eesti riigi looja, mille olemasolu vahepeal oli lakanud. See lootuse olevikust tingitud kaasheling on olnud nii sugestiivne, et „Kalevipoega“ õiges valguses ei suudetud näha. Lugulaulu tegevustiku taga otsiti igal võimalusel sümboolsust, ja seda ka leiti. Hall Olevik projekteeriti „Kalevipoja“ endastmõistetavaks fooniks, millesse takerdusid ka selle tegelased. „Kalevipojast“ oli saanud rahvusliku propaganda rakenduskirjanduslik vahend ning see tõeline ilu, mis teoses peitub, jäi märkamatuks.

Kr. Raud, kaasa valutanud rahvuslikke surveaegu, ei saanud ega suutnud teisiti, kui andis ka sinna oma osa ja lõi pilllikult „Kalevipoja“-lood selles arusaamises: mineviku leinas, mahajätuse tundes, viletsa orjaliku oleviku teadmises ning vähetootavas sümboolses tulevikunägemuses.

„Kalevipoeg“ olevikus kõneleb aga nüüd hoopis teisiti. See, mida ja kuidas ta kõneles eesti rahvale minevikus ning mida ta kõneleb meile nüüd, on täiesti kaks isemaailma.

Meie ei leia, ei märka varem nähtud melanhoolsust, selle asemel „Kalevipoja“ veerud lõkendavad tulvil eluroõmu ja värvikirevust. Kui värviküllased on „Kalevipoja“-laulud! Kui uhkelt on ehitud selle tegelased! Kui suursugused on tegelased!

Kosja sõidetakse viiekümnel hobusel, jooke juuakse hõbekannudest ja kuldpeekreisl! Neid õmblevad siidisärke, tikivad käiksekirju ja koovad kuldvõösid. Toaseinad on kaetud kalliste kangastega. Ja kui siis läheb pulmatantsuks, tantsitakse nagu jumalate-tantsu väsimatult.

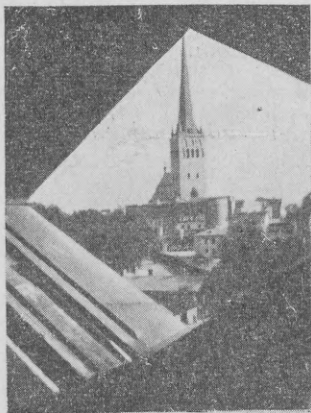
Peame korrigeerima ka oma kujutlusi „Kalevipoja“ tegelasist. Kalevipoeg näitab üles võimsat jõudu, aga ka suurepäraselt osavust. Kuid ta on ka suurte vaimuomadustega. Kasvades ta on ilus kui kullerkupp, kindel nagu kalju ja targem teistest vendadest. Ta laulab tammemet-

sas nii võluvalt, et haldjad ja metsapiigid nutavad, et see mees pole nende seltsis jne.

Seetõttu peaks olema selge, millest on juttu olnud, ja nimelt „Kalevipoja“ senise tõlgitsemise valesuunast.

Vaevalt võime pidada „Kalevipoja“-illustratsioonide küsimust meil lahendamaks nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt. Ei oleks siis halb, kui seda küsimust selgitavalt käsitleda tahta, nagu seda olid mõeldud eeltoodud read; pealegi on kunstnik Boris Linde siin saavutanud uusi tulemusi, on valmistanud seeria illustratsioone „Kalevipojale“, ja piisab neile põgusastki pilgust, veeneks, et ta on seda tööd õnnelikult alustanud.

J. Pert

TALLINNA KIRI

ON KÜLM JA UDUNE ja tee Toompeale on libe. Sellest hoolimata seisab välisministeeriumi ees suur sinine auto — õige tükk aega. Tõepoolest — ei ole kaua aega tagasi, siis seisis selle kõrval veel teine: must, niisama suur — haakristiga, ja veel varem seisis see viimane üksinda. Nüüd seisab sinine...

All linnas on kõlakõjad — mis üleväl või kuskil mujalgi räägitakse, kajastub sosinasõjas kohvikutes. „Ülemkojaks“ — sellepärast, et see on suuremalt jaolt teisel korral — kutsutakse „Kultast“. Seal arutatakse ja seletatakse uniste nägudega kunstiprobleemi; „Alamkojas“ — see on „Harju“ — jätkatakse sama küsimuse ümber sõelumist. Muidugi kunstiprobleem kõige rängemal ja targemal kujul — elukunst!

Suur laudkond kapteneid ülemkojas arutab tõsiselt laeva juhtimise oskust, kunste ja kõnksusid, mis uduse ilma tõttu võivad tekkida, sest kergesti võib niisugusel korral kompass rikki minna või unj on liiga parajasti silmas keskööl. Meri on

veel lahti, lained ligidal — läheb vaja palju oskust ja osavust, et see ei muutuks hädaohhtlikuks — veel rohkem külma verd.

Seda juttu hakatakse kõnelema ka mujal, Tallinn on sadamalinn ja kaptenite mured panevad teisigi muretsema — kui ikka suur laev mitmeks ajaks ära kaob, siis muretsevad reisumehed ja ärimehed ja kõik muudki, kes sidet külmal ajal katkestada ei taha.

Kunstinäitus oli ja läks, raamatute näitus oli ja läks — niisama ka toitlusnäitus. Kaks viimast — kõneldi — olid ärimeste ettevõtted ja publikum kodades ei suhtunud üsna sõbralikult sellele, et riigikohtunik Grünthali „Riigikohtu seletused“ oli kõrvuti asetatud „Lambavarga Näpsi lorijuttudega“. Kuid üsna suured numbrid piletitel tõstsid näituse külastaja tuju siiski kaunist, ja kui ta siis veel leidis Hurdale ja Haavale pühendatud nurgakesed, oli südame-tunnistus rahulik. Oleks ju võinud olla Hurda nurga juures ka Hans Kruusi teos, oleks ju võinud ehk pisut rohkem tähelepanu pöörata sünnipäevalastele — aga see on maitseküsimus. Niisama on vist vastukarva sillitamine, kui nõuda, et Eestit käsitlevat väliskeeltes ilmunud kirjandus oleks pisut täielikum ja korraldatum — isegi keskmisele kodanlasele puudus sealt mõni tuttav raamat, nagu K. R. Pusta Baltimere probleeme käsitlev prantsuskeelne raamatukene, aasta või kaks tagasi ilmunud — ja nii edasi.

Nüüd on aga juba jõululaat ja kunstihoones müüakse ilusaid asju naistele ja lastele — mehed ei julge sisse minnagi. Nendel on tõsisemaid küsimusi — majandusmured, mis nõuavad kogu nende ajude äratamist ja erksat tegevust, vahel koguni lihtsamat vastutulekut keerulisema vastuseismise asemel.

Inimene tänaval ei tea sellest midagi — ta rüüselb uute väljapanekute taga, imetleb martsipanist jõuluvana ja tõmbab krae tuisu vastu üles. Kuid tee on temalgi külma ja libe.

Cerbera

PROHVETLIK?

Võib-olla mind maetakse varem kui olen ma aimata teadnud. Sest ütlen, et kõigest on parem, mis paratamatus on seadnud.

Ei ajaloo käiku me muuda, ei muuda, mis mõtlevad suured. Kuid suurelki seda ei suuda, et irduksid mullast me juured.

Me rahvas jääb siia, kus tuhat ja rohkemgi aastat ta ase: me kodumaa põllud ja luhad, need enestest teda ei lase.

Eks lippude vahetust näinud me mitutki eestlaste alal: vast äsja on armetult läinud, kes tulnud kord toredal jalal.

Kultuuri nad olevat toonud — me saadame seda kui korjust. Sest rahvas vaid tööga on loonud mis ületand sõgedat orjust.

Ja tööga ta püsib sel pinnal, siin soode ja metsade lahus, võib hingata lahtisel rinnal, kui elab ta kõigiga rahu,

kui elab ta rahu ja taotab, mis elus on ainuke tõde: see needuse endale vaotab, kes hukutab venda ja öde.

On ajaloo kohtumõist jõle, kuid alati võidutsegu: ta põletab nii nagu õle, kel õige ei olnud tegu.

Sest ütlen, et nõnda on parem, mis paratamatus seadnud. Mis sest, et mind maetakse varem kui aimata olen teadnud!

Ja an Kärner

*Tahate sündmusi ette näha,
siis lugege*

TÄNAPÄEVA

*Põhjalik ja süvendatud informatsioon
Parim kaastööliskond
Vabameelse ja demokraatliku suuna ajakiri
Rahvalik ja aktuaalne sisu*

* *Tellige „Tänapäeva“* *

Soovitage oma tuttavatele

Tellimishind aastas kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80

**Ühistegelikkudele
kindlustusseltsidele ja -kassadele**

korraldab

edasikindlustust

ning annab nõu ja juhatust asjaajamises

Eesti Ühistegeline Kindlustus-Keskselts

Tallinn, Suur Karja 19. Postkast 122.

Kõnetr. 426-83

mutatud kirjaniku kauge lapsepõlve mälestuste vallast. Esimeses käsitellakse jässaka taluperemehe abiellumist kurja naisega ja selle abielu karile jooksmist, teises jutustab autor oma esimesest teekonnast Tartu linna ja sellest, mis ta selles linnas nägi ja kuulis. Mõlemad on kergelt ja vestelises toonis kirjutatud.

Uutes ja korduvates trükkides on ilmunud M. Metsanurga novellikogu „Maine ike“, Fr. Tuglase poolautobiograafiline teos „Väike Illimar“ II, sama kirjaniku „Kogutud novellid“ II, M. Underi „Kogutud luuletuste“ I köide, ja O. Lutsu „Kogutud teoste“ XIV köide, mis sisaldab romaani „Udu“. Fr. Tuglase teose „Väike Illimar“ teise trüki puhul tähendatakse, et see on läiendatud kolme uue peatükiga, mis I trükis puudusid. Seetõttu esineb „Väike Illimar“ nüüd tervikuna, arvestades peategelase armulugu neis raamid, mis teosele on pandud. Fr. Tuglase „Kogutud novellid“ II sisaldub kogudesse „Õhtu taevas“ ja „Saatus“ kuuluvad novellid, seega kirjaniku novellitoodangu kõige väljapaistvama osa. M. Underi „Luuletuste kogu“ I köites on toodud järgmistesse luuletuskogudesse kuuluvad luuletused: „Sonetid“, „Eelõitseng“, „Sinine puri“ ja „Rõõm ühest ilusast päevast“, seega peamiselt tema varasemad luuletused.

Teaduslik ja populaarteaduslik kirjandus on Noor-Eesti Kirjastuse käesoleva poolaasta toodangus vähe esindatud. Sel alal on ilmunud kõigest kaks teost. Need on A. Kaelase „Sotsiaalkindlustuste kogu“ ja H. Kruusi „Eesti Aleksandrikool“. Neist on viimane põhjalik teaduslik tööteos, mis nüüd ilmus viimaks mitmeaastase uurimistöö viljana. Teos koosneb kahest osast, millest esi-

mine käsitleb Eesti Aleksandrikooli mõtte tekkimist, rahakorjamist selle ürituse heaks ja seoses sellega eesti rahvusliku mõtte arengut ärkamisajal, kuna teises osas käsitellakse Eesti Aleksandri linnakooli ajalugu. Esimene osa haarab enesesse ajavahemiku 1860—1888, teine ajavahemiku 1888—1905. „Eesti Aleksandrikool“ annab seoses esimese eesti emakeelse kooli mõttearenguga põhjaliku käsituse eesti vaimsest, sotsiaalsest ja poliitilisest elust läinud sajandi teisel poolel. Teose eriliseks väärtuseks tuleb seda pidada, et ta on objektiivselt kirjutatud nii elu nähtuste ja sündmuste kui ka isikute hindamisel. Sellega on nüüd meil olemas põhjalikud uurimused mõlemate eesti ärkamisaja suurürituste — Eesti Kirjameeste Seltsi ja Eesti Aleksandrikooli kohta.

Et lõpetada „Noor-Eesti Kirjastuse“ uudisteoste ülevaadet, nimetagem veel tõlketööst „Mägede meest“, mis algupärandina kuulub ungari autorile J. Nyirole. **J. T—ste**

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

TRÜKI- JA KÖITEKODA

TARTUS, KASTANI 38. TELEF. 34-29

*

VALMISTAVAD

KÕIKSUGU TRÜKI- JA KÖITETÖID

Klaas Portselan Teras

A-s. «D. Mirvits & Pojad»

Tallinn

Tartu

Kõige valikurikkam ja soodsam

ostukoht

õpetajatele ning õpilastele

igasuguste koolitarvete ja

õpperaamatute alal on

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

Raamatukauplus

Tartus, Rüütli 11. Tel. 38-22

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Kastani 38, Noor-Eesti, telefon 34-29. Toimetaja kõnetund iga äripäeval k. 11—12.

Vastutav ja tegev toimetaja: E. ROONE

Väljaandja: K-Ü. „TÄNAPÄEV“

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastavalt määratud postmarke.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus 1939

Ilmus 30. detsembril 1939. a.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast

Uusi raamatuid

Usaldatavamaid vahendeid, mis praegusel ebastabiilsel ja rahutul ajal võivad sisendada tasakaalutunnet ja pakuda vaimset kosutust, on raamatud. Nemad võimaldavad inimestel vähemalt hetkeks unustada kõik poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed kriisid ning üle olla vales ja vägivallast, mis maailmas valitseb. Teisest küljest nad aitavad mõnegi vaheriide praeguse hullutatantsulise elu ja teadmatuses viibiva lugeja vahelt maha kiskuda.

Sellepärast tuleb tõsiselt rõõmu tunda, et karmid ajad ja olud ei ole suutnud veel raamatute ilmumisele suuremaid ja otsustavamaid takistusi teha ega sundida inimesi raamatuid ilma jääma. Saabuvad jõulud võivad vähemalt selles suhtes meile tõsiselt pühaderõõmu valmistada, et võime valida oma lugemislauale rikkalikust uudisteoste kogusest vastavalt oma huvisuundadele ja kalduvustele. Eriti rikkalik on „Noor-Eesti“ kirjastuse toodang käesoleva aasta teisel poolel, igatahes mitte paljud vähem kui on olnud selle kirjastuse toodang tavaliselt viimastel aastatel. „Noor-Eesti“ kirjastuse toodangus on pärimuste kohaselt esikohal lugeja tähelepanu kõigepealt.

Omamoodi kirjanduslikuks sündmuseks on, et käesoleval aastal esineb nelja-aastalise vaheaja järele jälle A. H. Tammsaare algupärase ilukirjandusliku teosega — romaaniga. Nagu tema uue romaani nimi — „Põrgupõhja uus Vanapagan“ on originaalne, nii on seda ka selle sisu. Juba see seik väärib tähelepanu, et A. H. Tammsaare siirdub ainematerjali valikul jälle maale, ja kujutab maaelu, mis temal on alati rohkem õnnestunud

kui linnaelu kujutamine. Kuid mitte selles ei peitu A. H. Tammsaare uue romaani originaalsus, et ta maaelu kujutab, vaid selles, kuidas ta seda teeb. Oma ainekäsituses, sündmustiku lavastuses, kujudesse suhtumises, probleemi asetuses ja meeoleolu häälestuses tarvitab A. H. Tammsaare jällegi temale omaseid ja originaalseid mõtteid. Romaani tegevus areneb maa viimses kolkas ja peategelastele on pandud selga eesti rahvajuttudest laenatud kuued ja nimelt Kavala Antsu ja Vanapagana omad. Sellest olenevalt peaks romaani sisu olema nagu tänapäevakauge. Kuid tegelikult on sündmustikku ja kujudesse valatud kogu olevikuline elusisu. Kaval Ants kehabast eneses meie tänapäeva suurkoodanlast ja ahnet majandusmeest, kes teeseldes vagatsejat, ekspluaterib oma vähemaid vendi. Vanapagan sellevastu kehabast vaest töötajat inimest, kes ennast ja kõik mis tal on, rikka mehe majanduslikuks hüvaoluks peab ohverdama. Romaan on tugevasti sotsiaalse häälestusega, paljastades halastamatult meie viimase aja ühiskondliku elu ja korra pahesid. Olles oma sündmustikulises ja psühholoogilises koostises tihe ja põnev, tähistab „Põrgupõhja uus Vanapagan“ meie käesoleva aasta kirjanduse kõrgsaavutust.

M. Metsanurk on oma uues romaanis „Tuli tuha all“ siirdunud jällegi mineviku ainevalda, seekord aga mitte nii kaugesse kui romaanis „Ümera jõel“. Käesoleva romaani ajaliseks taustaks on suur näljaaeg meie maal 1695—1697, nagu nähtub juba teose alapealkirjast. Peamiste tegevuskohtadena esinevad romaanis Laeva vald Kursi kihelkonnas, Tartu linn ja üks talu Lõuna-Tartu-

RAAMAT ON RAHVA TUGEVS

W. Freymann: Filosoofia peaküsimusi	kr. 1.50	keelest tõlk. S. Hölberg	„ 5.50
T. Grünthal: Riigikohtu Tsiviilosakonna otsuseid 1938. a.	„ 5.—	Fr. Tuglas: Kogutud novellid I	„ 3.75
K. A. Hindrey: Hukatus Mälariil. Novellid	„ 3.—	Fr. Tuglas: Kogutud novellid II	„ 4.—
A. Kaelas: Sotsiaalkindlustuste seaduste ja määruste kogu	„ 4.—	Teine täiendatud trükk	„ 3.50
E. Kippel: Kuldvasikas. Romaan	„ 3.90	Anonymus: Ühe Norra reisi kroonika. Humoristlik reisikirjeldus. Kunstnik A. Johani illustratsioonid	„ 1.50
J. Kärner: Õsiti kumavad linnad I. Romaan	„ 4.25	Johannes Barbarus: Üle läve. Luuletuskogu. Kunstnik A. Laigo kaas ja originaal-puugravüürid	„ 3.25
K. Laagus: Buršide kodune konvent. Näidend 3 v.	„ 2.—	Erni Hiir: Homsele vastu. Luuletuskogu	„ 2.75
S. Lagerlöf: Gösta Berlingi saaga. Rootsi keelest tõlkinud M. Pedajas	„ 5.75	K. A. Hindrey: Ja ilma ja inimesi ma tundsin viimati ka. Romaan	„ 4.25
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast I. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare	„ 4.25	E. Krusten: Org Mägedi armastus. Rom.	„ 3.50
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast II. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare	„ 4.25	Prof. H. Kruus: Eesti Aleksandrikool	„ 5.25
O. Luts: Kogutud teosed XIV. „Udu“. Romaan	„ 3.—	J. Kärner: Käidud teedelt. Luuletuskogu	„ 2.—
O. S. Marden: Tee oma elust meistriteos. Inglise keelest tõlk. A. Treu	„ 2.75	O. Luts: Punane kuma. Mälestused XI	„ 2.75
M. Metsanurk: Maine ike. 2. trükk. Novellid	„ 3.—	O. Luts: Pastlad. Näidend 1 v.	„ —.75
Enn Randla: Südame hääl. Romaan	„ 2.—	Mait Metsanurk: Tuli tuha all. Romaan	„ 5.75
R. Rohd: Talulapsed I. Romaan	„ 3.50	J. Semper: Kivi kivi päiale. Romaan	„ 4.90
Juhan Sütiste: Valgus ja varjud. Luuletuskogu	„ 2.—	A. H. Tammsaare: Põrgupõhja uus Vanapagan. Romaan	„ 4.50
L. Tolstoi: Anna Karenina I. Vene			

Ilmuas:

O. Luts: Kogutud teosed XIII. „Iiling“. Romaan	
O. Luts: Kogutud teosed XXII. „Kuidas elate?“ Fõljetonid	
O. Luts: Kogutud teosed XX. „Tulilill“ ja „Vana kübar“. Fõljetonid	

O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ Tartus, Kastani 38

maalt. Romaani peategelasena esineb Piiri talu peremees Tõnu, kes sisemiselt vaba mehena ajab enese sirgu ka kõige ängistavamates oludes, laskmata ennast mõisa peksta ja häbistada. Kui teda nõutakse mõisa, karistamiseks, ei lähe ta sinna, vaid maapakku ja otsib oma õigust esiti Tartus kohtu kaudu ja siis Riias kindral-kuberner juures. Saanud õiguse, tuleb ta võitjana tagasi kodukohta, nõudes mõisalt tagasi oma talu, mis talt vahepeal oli ära võetud. Romaani intriigi kujundavad raske nälgjahäda ja mõisa ning talupoegade terav vastuolu, mis baseerub sotsiaalsel ülekohtul. Sellest sõltuvalt on romaani probleem sotsiaalse ja majandusliku kui ka psühholoogilise iseloomuga. Romaani huvitavus ei peitu niipalju sündmustikulises põnevuses kui olustiku tõepärasuses ja realistlikus kujutamises.

K. A. Hindrey uue romaani nimi on „Ja ilma ja inimesi ma tundsin viimati ka“, millise kujundab üks tuttav värss K. E. Söödi luulest. Romaan käsitleb praegusel ajal huvitavat ja aktuaalset teemat — eestlaste, kadakate ja sakslaste kokkupuuteid seltskonnas. Teose tegevus areneb Põhjarannikul ühes pansionis, kus on elamas eestlasi ja sakslasi. Romaani peaintriigi kujutab noore saksa tütarlapse ja Eesti Vabadussõja invaliidi armuvahekor. Teos on vaimukalt kujutatud ja selles leidub palju huvitavaid muljeelulisi tähelepanekuid eestlaste ja sakslaste jälgimisel. Seetõttu on romaanil teatav kultuurilooline eritähendus.

J. Semper oma uues romaanis „Kivi kivi pääle“ kujutab linna haritlaskonna elu lähema mineviku taustal, lähemalt öeldes vapsismi ajal, mil poliitilised ja seltskondlikud vahekorrad olid äärmiselt teravad. Romaani tegevus toimub osalt Tallinnas, osalt maal. Tegelasena esineb haritlasi pea igalt kutsealalt. Ses suhtes on romaan otse eesti haritlaste paraad. Siin kohtame advokaate, arste, notareid, pastoreid, arhitekte jne. Romaani keskkujudena esinevad arhitekt Joel Hurt ja pastor Ilmar. Niinemäe noor abikaasa Reet. Teose intriigi kujundavad arhitekti kokkupõrked oma kutsealal tegeliku eluga ja arhitekti ning Reet Niinemäe armuvahekorra keeruline areng. „Kivi kivi pääle“ on kirjutatud J. Semperile omase kujundusliku kultuuri ja artistlikkusega; romaani häälestus on rohkem intellektuaalne kui intuiitiivne.

R. Rohu järjekordse romaani nimi on „Talulapsed“. Nagu pealkirigi näitab, on siin tegemist täiel määral maaelu kujutava teosega. Romaani tegevus toimub maal ja alevis. See areneb eepilise laiakaarelisusega, rahulikult ja ilma erilise dramaatilisuse ning põnevate sündmusteta. Linn on siin kujutanud põrguhauana ja õnnetuspesana, mis maainimesi võib aina õnnetuks teha, maa aga rahu-sadamana. Ainult kodutalu on see varjupaik, kus talu-lastele naeratab õnn ja mis võimaldab pääseda hukkumise-st. „Talulapsed“ on olustikuline romaan oleviku elu taustal. Ta on rahvaraamat selle sõna heas mõttes.

Olustikuline romaan aleviku elu taustal on ka Enn Kippeli „Kuldvasikas“. Selle tegevus toimub ühes väikeses alevis ja jätkub Tartus ning Tallinnas. Teose keskse kujuna esineb vaene kohtlasevõitu joodik kingsepp, keda koheldakse ümbruses kui kõige viletsamat teiste seas, kelle elu pole muud midagi kui üks hädade ja õnnetuste abel. Järsu pööride toob kingsepa ellu kahemiljoniline loteriivõit, mistõttu mees saab korraga rikkaks. See aga saab talle õnnetuseks. Ta hakkab seiklema ja ulaelu elama, mis viib ta lõplikult põhja.

Romaanis langeb pearõhk näilisele sündmustikulisele põnevusele, kuna sisemist elevust on selles vähe. Tundub, et autor on rutanud, mille tõttu annab end tunda sise-mise hingeelulise tiheduse ja usutavuse puudus.

Vastupidist eesmärki taotleb E. Krusten oma romaanis „Org Mägedi armastus“, pannes pearõhku tegelaste siseelu analüüsile ja hingeeluliste komplekside kujutamisele. Romaani tegevus areneb ühes Põhja-Eesti väike-linnas ja peategelasena esineb noor juuksur, kelle armu-romaan kujundab teose tuuma. Autor arendab suure soojuse ja arusaamisega peategelase ja kehva klaasisepa tütre armuvahekorda, mis algab küllaltki romantiliselt ja lõpeb

Kõikidesse eesti kodudesse meie väärteosed

Eesti Rahvaleksikon

Ilmub 10 vihkus, iga vihk vähemalt 100 lk., kokku üle 1000 lk. u. 30.000 artikliga.

Ettetellimishind:

kohemaksetavas rahas kr. 11.—
vihkude kaupa makstes „ 15.—
(iga vihu ilmumisel „ 1,50)

O. Lutsu kogutud teosed

Ilmuvad 30 köites, kokku u. 10.000 lk., seni ilmunud 15 köidet.

Ettetellimishind:

Korraga makstes kr. 60.—, osade viisi kr. 75.— (tellimise andmisel kr. 7.50 ja iga köite ilmumisel kr. 2.25).

Üleni linases köites ja eriti heal paberil:

Korraga makstes kr. 90.—, osade viisi kr. 105.— (tellimise andmisel kr. 7.50 ja iga köite ilmumisel kr. 3.25).

Fr. Tuglase kogutud novellid

Ilmuvad 3 köites, kokku u. 1000 lk.

Ettetellimishind:

Nummerdatud väljaanne autori nimikirjutusega kr. 10.—, harilik väljaanne kr. 7.50, osade viisi makstes kr. 8.50 (tellimise andmisel kr. 2.50 ja iga köite ilmumisel kr. 2.—). Köidetult kr. 3.— kallim.

Marie Underi kogutud teosed

Ilmuvad luksuspaberil 3. köites

Ettetellimishind:

kohemaksetavas rahas kr. 9.—, osade viisi makstes kr. 10.— (tellimise andmisel kr. 4.— ja iga köite ilmumisel kr. 2.—).

Nõudke meie hinnakirju ja prospekte.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartu, Kastani 38

Posti jooksev arve nr. 2232.

väga kurvalt: juuksuri armastatu abiellub teise mehega ja juuksuri enese elu rahusadamaks saab hullumaja. Romaanis on romantilised ja naturalistlikud elemendid huvitavalt kokku sulatatud ja ei häiri teose lugemisel. Säärasena tõuseb romaan üle meie tänapäeva romaani keskmise taseme.

Üsna uudset ainet käsitleb A. Hint oma romaanis „Tulemees“, võttes käsitlusalaks mereelu, mis on eesti kirjanduses peaaegu puudutamatu aineala. Olnud tegelik meremees ja sõitnud palju vetetel, tunneb autor mereelu, mistõttu tema romaan oma sündmustikulises ja psühholoogilises koostises on usutav. Teoses kujutatakse meremeeste elu kõiges selles drastilisuses ja karmuses, mille tulemusel romaanis stiil kaldub tugevasti naturalismi. Peategelasena esineb romaanis noormees, kes minnes merele, maailmvaateliselt on kommunistlikult meelestatud, kelle elukäsituses aga merel toimub sügav maailmavaateline murrang. Endisest kommunistliku kallakuga mehest saab tõsine kristlane, kes kogu oma endise elu tembeldab eksisõitlikuks ja rahuldust leiab uues maailmavaates. Säärane Saulusest üsna kiire Pauluseks muutumine võib tunduda pisut ebausutavana, kuid on antud miljões huvitav.

Kaheksale romaanile lisandub Noor-Eesti Kirjastuse käesoleva poolaasta kirjanduslikus toodangus neli luuletuskogu. Need on J. Barbaruse „Üle läve“, E. Hiire „Homesele vastu“, J. Kärneri „Käidud teedelt“ ja J. Sütiste „Valgus ja varjud“.

„Noor-Eesti Kirjastuse“ dramaatilist toodangut esindab enneõulusel kirjanduslikul hooajal kaks näidendit. Neist on üks O. Lutsu ühevaatuslik jant „Pastlad“, mis jätkab sama autori näidendi „Kapsapea“ traditsioone, olles lavastatud samasse miljõesse ja tegeldes samade tegelastega, kes esinevad ka „Kapsapeas“ ja kellede seas esineb keskse kujuna vana tuttav Pliuhkam. Näidendi intriigi kujundab veider pastelde varguse lugu. Tõsisemat kandvust sellel ei ole.

Teine näidend „Burside kodune konvent“ on kolmevaatuslik ja kuulub K. Laagusele. Näidendi tegevus are-

neb oleviku taustal ja toimub Tartus. Tegelasena esinevad peamiselt üliõpilased-korporandid, kelle elu ja korporatsiooni kombeid autor eeskätt kujutab, eriti küll kombeid, mis pärinevad hiljuti Saksamaale läinud saksa korporantidelt. Säärasena on näidend omamoodi aktuaalne.

Reisikirjandust esindab Fr. Tuglase omapärane reisiraamat, mille autor tituleerib „Ühe Norra reisi kroonikaks, kus sees on lugeda selle maa rahvast, linnadest ja mägedest ning muist imeväärseist asjadest, mis selle reisi peal nähtud ja kuulnud“. Teose erilaadsus ei seisne mitte aine uudsuses, vaid selles, kuidas ainet käsitletakse. Tähendab, tähtis ei ole selles mitte mis, vaid kuidas. Tuglas käsitleb oma reisinähtusi selles stiilis, kuidas käsitleti reisimuljeid 60—70 aastat tagasi, nagu umbes isa Jannsen oma mahlakas ja lõbusnaljakas stiilis. Säärasena äratav Fr. Tuglase lõbus reisiraamat hoopis erilist huvi ja sisendab lugejasse lõbusa meeleolu, mis teda saadab kogu teose lugemise kestel. Et Tuglas on hästi teinud, seda näitab lugejate elav huvi raamatu vastu.

Memuaarilise kirjanduse raamistikku kuulub kaks O. Lutsu teost ja nimelt „Punane kuma — Mälestused XI“ ja „Maa ja linn — kaks muistet lugu“. Esimeses teoses jätkab O. Luts oma mälestuste jutustamist sealt, kus ta need oma „Mälestuste“ kümnendas köites katkestas. Selle mälestusteteoses käsitletakse vene sõjaväe tagala elu Maailmasõja päevil 1915. aastal. Tegevus algab sellega, et autor paari teise kaaslasega — farmatseudiga sõidab Varsavist Dvinskisse hospitali rongi saatjana, ja lõpeb sellega, et ta komandeeritakse Dvinskist Vilnosse. Näeme Vene sõjaväe tagalas valitsevat igal pool korratust ja korruptsiooni ning punase kuma viirastust juba üsna ligidal. Muuseas on neisse mälestustesse põimitud ka autori armulugu venelannaga, mis lisab teosele põnevust juurde. O. Lutsu „Mälestused XI“ on ladusalt ja huumoriga kirjutatud nagu eelmisedki mälestusteosed.

Teine O. Lutsu mälestuste raamat „Maa ja linn“ sisaldab kaks vestelist lugu, milledest ühe tegevus toimub maal, teise oma linnas. Mõlemate vestete ained on am-

SÕJA AJAL

LUGEGE SÕJARAAMATUID MÖÖDUNUD AEGADE SUURTEST VÕITLUSTEST

E. Grosschmidt: Suures heitluses	Hind Kr.	4.—, 4.75
— Sõjavangis	„ „	3.25, 4.—, 4.75
— Valge rinne	„ „	4.50, 5.—, 5.75
A. Hinnom: Läti küttidega Maailmasõjas	„ „	3.90, 4.15, 4.90

Tõlked.

Agricola: Salaluure tungib läbi rinde. Tõlk. J. Kärner	„ „	2.75, 3.75
A. A. Brussilov: Minu sõjamälestused. Tõlk. E. Kippel	„ „	4.—, 4.75
K. Campagne: Ristide tee. Tõlk. J. Sarv	„ „	4.—, 4.75
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast I. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare	„ „	5.25, 6.75
— Seitse tarkuse sammast II. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare	„ „	4.25, 5.45
M. Richthofen: Punane lendur. Tõlk. A. Hanko	„ „	2.75, 3.50
L. Thomas: Võitlused meresügavustes. Inglise keel. tõlk. A. Hanko	„ „	4.—, 4.75

O-ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS

Raamatukauplus Rütli 11

IGAL SILMAPILGUL

vahelduvate päevasündmuste keerises
vajate erapooletut informatsiooni

*Kiireid ja usaldusväärseid teateid
kogu maailmast toob teile vanim Eesti päevaleht*

„POSTIMEES“

84. aastakäik

„POSTIMEHE“ ÜLEVAATED JA SEISUKOHAVÖTUD
AVALIKU ELU KÕIGILT ALADELT ON JÄRJEKIND-
LAD JA ASJATUNDLIKUD.

„POSTIMEES“ ANNAB TEATEID SÜNDMUSTEST
KODUMAAL JA VÄLISRIIKIDES KIIRELT, TÄPSELT
JA ÜSIKASJALIKULT.

JÄRJEKINDLALT ILMUVAD „POSTIMEHE“ MITME-
SUGUSED ERIOSAD.

KIRJANDUSE-, KUNSTI-, TEATRI- JA MUUSIKA-
ARVUSTUSI.

TERAVMEELSEID JOONEALUSEID JA PILKEID.

„POSTIMEHES“ ILMUVAD ROMAANID, eesti ja teis-
test rahvustest autoritelt, on põnevad ja head.

PÄEVAHUVILISED PILDID kodu- ja välismaalt täienda-
vad „Postimehe“ sisu mitmekülgsust.

„Postimehe“ toimetuse ja talituse aadress — Tartus, Ülikooli 21—23

Telef. oma keskaam 40-80 kuni 40-84.

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS Viru 11, tel. 436-11 ja 436-81.

TELLIGE, LUGEGE, LEVITAGE „POSTIMEEST“!
TELLIGE VEEL TÄNA „POSTIMEES“ 1940. AASTAKS!

Õiendus.

Trükkimisel on lk. 331 ja 335 kogemata ümber vaetatud, mida palume lugejail lahkesti vabandada.

Reserveeritud

1939. a. Nobeli laureaadi

F. E. Sillanpää

Silja't

peetakse tema meistriteoseks, millega ta vallutas maailmakirjanduse kitsad väravad

Soome keelest tõlkinud M. Lepik

Müügil kõigis raamatukauplustes

Hind broš. kr. 3.50

C.-ü.

„Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Kastani 38. Posti j. arve 22-32

Eksikombel

on käesolevas numbris trükitud lk. 231 oleva kirjutise pealkirjaks „Kõne praost A. Mohrfeldt-Mäevälja „haua...“ — peab olema sõna „kõne“ asemel „Epitaaf...“.

Samuti peab olema sama kirjutise 8. rida ülevalt järgmine: „Meil on seni arutatud, see olud suur õnnetus, et korp. „Vironia“ 1883. a. teiste korpide poolt kinnitamata jäi...“ ja allkirjaks AH-a.

UUDISLEHT

ON AINUKE KESKPÄEVAL ILMUV PÄEVALEHT

„UUDISLEHT“ TOOB JUBA TÄNA UUDSEID TEATEID, MIDA MUJALT LOETE ALLES HOMME.

Peale värskemate päevauudiste toob «UUDISLEHT» igas numbris mitmeid huvitavaid kirjutisi, häid romaane, teateid jne. jne.

„UUDISLEHT“ ilmub 7 korda nädalas: äripäevil keskpäeval, pühapäevil varahommikul.

Väljaspool Tallinnat jõuab «UUDISLEHT» müügile õhtul saabuvate rongidega.

„UUDISLEHT“ ON KÕIGE ODAVAM PÄEVALEHT.

TELLIDES maksab: 1 kuu kr. 1.45, 3 kuud kr. 4.—, 6 kuud kr. 7.75, aastast kr. 15.—.

TOIMETUS JA KONTOR TALLINNAS, RATASKAEVU 9

Suurvalik
hooaja moodsamaid
UUDISRIIDEID
Kodu- ja välismaa toodangust

Fma M. JÄNES
TARTUS

Kaubahoov 8-9-10-11-12

Tel. 25-91 — asut. 1899. a.

Rikkalikus valikus
ilusaloikelisi
valmis
üleriivaid:
mantleid, palituid,
ülikondi, riikse,
foppisid, nahkkuubi
Moodsaid
karusnahku
Tellimiste vastuvõtt * Oma
töökoda * Soodsad hinnad

Elule lähemale...

Rõõm on lugeda „Rahvalehte“ tema alati värske, huvitava ja elava sisu tõttu. Sest „Rahvaleht“ kirjeldab elu, nagu see tõeliselt on — mitmekülgne ja ikka vahelduv.

„Rahvaleht“ ei anna uudiseid edasi kuivas protokollistiilis, vaid kirjeldab sündmusi ka nende inimlikust küljest. Ta viib meid asjaosaliste keskele, lastes kaasa elada nende tegevusele, rõõmudele ja muredele. Ja see teebki „Rahvalehe“ elulähedaseks.

Igaüks leiab „Rahvalehest“ midagi endale — erileheküljed mitmelt huvialalt, suur illustreeritud jutulisa, algupäraseid joonealuseid, toredaid naljaseeriaid, rohkesti päevakohaseid pilte jne.

TELLIGE ELULÄHEDANE «RAHVALEHT»

Tellimisel suured soodustused. Kõik tellijad saavad „Esmaspäeva“ 15 sendiga kuus, 3 kuu ja pikema aja tellijaile on „Perekonnaleht“ ning „Ajade Gümnaastika“ poole hinnaga. Tellida saate igast postiasutisest.

„HUVITAV ŽURNAAL“

Iga lehekülg võidab Teie südame, sest selles on meeldivat lugemist nii naisele kui mehele. Huvitavaid, pildirohkete kirjutuste kõrval valimik jutte, rikkalikult mooduseid värvitrukis, mustritega juhiseid kodukaunistamiseks, näpunäiteid perenaistele jne. „Huvitav Žurnaal“ on sisult väärtuslik ja välimusest kaunis. Tellides aastaks kr. 2.50.

„KIRILIND“

pakub mitmeks päevaks lugemismaterjali, on seejuures hinnalt odav ja käepärane kõikjal kasutamiseks. „KIRILIND“ toob palju illustreeritud kriminaal- ja armastusjutte, järgneva romaani, ohtralt nalja ja naljapilte, 2 lehekülge auhinnalisi mõistatusi, värvitrukis pilte jne. 100 lk., hind ainult 25 senti. Aastaks tellides kr. 2.50.

3-SENDINE VÄIKEKUULUTUS

on uus abiline „Rahvalehe“ lugejaile. Väikekuulutuses maksab iga sõna ainult 3 senti, pealkiri rasvasema kirjaga 20 senti. Odav ja ehtne arvestada! Väikese tasu eest viib „Rahvaleht“ Teie teate kümnete ja kümnete tuhandete silme ette. „Rahvalehe“ 3-sendine väikekuulutus aitab igas olukorras.

HIND 35 SENTI